

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

YENİ BİR SÖYLEM ÇEVİRİMİÇİ EĞİTİM KİTAPÇIĞI

HRANT DİNK VAKFI

Hrant Dink'in, 19 Ocak 2007'de, gazetesi Agos'un önünde öldürülmesinden sonra, benzer acıların yeniden yaşanmaması için; onun daha adil ve özgür bir dünyaya yönelik hayallerini, dilini ve yüreğini yaşatmak amacıyla kuruldu. Etnik, dinî, kültürel ve cinsel tüm farklılıklarıyla herkes için demokrasi ve insan hakları talebi, vakfın temel ilkesidir.

Vakıf, ifade özgürlüğünün alabildiğine kullanıldığı, tüm farklılıkların teşvik edilip yaşandığı, yaşatıldığı ve çoğaltıldığı, geçmişe ve günümüze bakışımızda vicdanın ağır bastığı bir Türkiye ve dünya için çalışır. Hrant Dink Vakfı olarak 'uğruna yaşanması davamız', diyalog, barış, empati kültürünün hâkim olduğu bir gelecektir.

YENİ BİR SÖYLEM ÇEVİRİMİÇİ EĞİTİM KİTAPÇIĞI

proje ekibi

Ekin Çalıcı Kıyak
Elçin Dayanır
Ezgi Kan
Gamze Tosun
Gülşah Akın
Veli Aksoy

eğitim danışmanları

Ayşe Beyazova
Cengiz Kayhan

editör

Altuğ Yılmaz

tasarım

Sera Dink

grafik uygulama

Selin Hamzaoğlu

İstanbul, Ocak 2021

Anarad Hıgutyun Binası, Papa Roncallı Sokak, No: 128
Harbiye, 34373 Şişli, İstanbul
T: 0212 240 33 61
F: 0212 240 33 94
info@hrantdink.org
www.hrantdink.org

Bu yayının Avrupa Birliği'nin maddi desteğiyle hazırlanmıştır. İçerik konusunda sorumluluk tamamen Hrant Dink Vakfı'na aittir; yayın, Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesinin 2. fıkrası çerçevesinde, bu yayının bandrol taşıması zorunlu değildir.

YENİ
BİR
SÖYLEM
ÇEVİRİMİÇİ
EĞİTİM
KİTAPÇIĞI

Eğitim metodolojisi ve yaklaşımı	7
Yeni Bir Söylem Çevrimiçi eğitimi	9
Eş zamanlı olmayan (asenكرون) bölüm	13
Eş zamanlı (senكرون) bölüm	17
1. Açılış ve tanışma (30 dakika)	17
2. Ayrımcılık ve Göç (20 dakika)	18
3. Yeni Bir Söylem (160 dakika)	21
4. Değerlendirme ve kapanış	43
Kolaylaştırıcılar için notlar	45
Ekler	53

Yeni Bir Söylem Eğitim Kitapçığı, Hrant Dink Vakfı, Toplum Gönüllüleri Vakfı, Hayata Destek Derneği ve Sabancı Üniversitesi tarafından yürütölen ‘Yeni Bir Söylem ve Diyaloga Doğru’ başlıklı proje kapsamında hazırlandı. Yeni Bir Söylem ve Diyaloga Doğru projesi, mültecilerle farklı bağlantılarda temas hâlinde olan kamu, medya ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiriyor. Proje, mültecilere dair önyargıları ve yanlış bilgileri sorgulamayı, toplumsal kutuplaşmanın giderilmesine katkıda bulunmayı, bu konuya dair farkındalığı güçlendirmeyi ve birlikte yeni bir dil kurmayı amaçlıyor. Bu kapsamda, sözü edilen üç sektörden çeşitli kuruluşların çalışanlarının bir araya gelip deneyimlerini paylaşmasına, alternatif bir söylem geliştirmesine ve bu söylemle toplumsal diyaloga katkıda bulunmasına olanak sağlayacak bir zemin oluşturulmaya çalışılıyor.

Bu amaçlar doğrultusunda, eğitmenlere dönük bir eğitim çalışması düzenlendi. Bu çalışmaya katılan 24 kişinin, ikişer kişilik ekipler hâlinde, toplamda 12 adet, birer günlük yaygınlaştırma eğitimi uygulaması hedeflenmişti. Ancak, 2020’nin Mart ve Nisan aylarında başlaması planlanan bu yaygınlaştırma çalışması, dünyada ve Türkiye’de etkili olan COVID-19 salgını nedeniyle, Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan uyarılar ve öneriler dikkate alınarak ertelendi. Salgın öncesinde üretilen eğitim içeriği ve malzemeleri, yüz yüze deneyime dayalı yaygın eğitim yöntemleriyle tasarlanmıştı. Eğitimin çevrimiçi ortamlara uygun hâle getirilmesi amacıyla, Türkiye’den ve dünyadan çevrimiçi yaygın eğitim örnekleri ve Avrupa Konseyi uzmanları da dâhil olmak üzere, bu konuya odaklanan araştırmacıların çalışmaları incelendi. Nihayet, eğitim malzemelerinin yeniden düzenlenmesi ve yeni yöntemlerin geliştirilmesiyle, Yeni Bir Söylem eğitimi çevrimiçi ortama uyarlandı.

Projenin yaygınlaştırma eğitimlerini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanan bu kitapçık, eğitim programı kapsamında yapılacak oturumlara dair açıklamalar ve bu oturumlar sırasında ihtiyaç duyulabilecek çeşitli malzemelerden oluşuyor.

Proje süresince yapılacak tüm eğitimler yaygın eğitim yaklaşımıyla tasarlandı. Odak noktasına katılımcıları yerleştiren bu yaklaşımı benimseyen eğitimler, onların ihtiyaçlarını gözeterek, birbirlerinden öğrenmelerini mümkün kılan ortamlar yaratıyor.

Eğitimin tasarlanmasına, öğrenme hedeflerinin belirlenmesiyle başlandı. Bu hedefler doğrultusunda kavramsal arka planın oluşturulmasının ardından ve hedeflere uygun

yöntem ve malzemeler belirlendi ve nihayet program oluşturuldu. Tasarım sürecinde, projenin araştırma ayağından elde edilen bilgilerden de faydalanıldı.

Eğitimin yaygın eğitim ilkeleri çerçevesinde tasarlanmasının en önemli nedeni, nefret söylemiyle mücadelede büyük önem taşıyan 'alternatif söylem'le ilgili farkındalık yaratmanın hedeflenmesidir. Katılımcılara tartışabilecekleri, deneyimlerini paylaşabilecekleri, kendilerini ifade edebilecekleri ve birbirlerinden de öğrenebilecekleri bir eğitim ortamının sunulması, katılımcılarda bir tutum değişikliği yaratmaya yönelik bu çabanın başarı şansını yükseltecektir.

Yeni Bir Söylem çevrimiçi eğitimi

Bu modül, yaygın eğitim metodolojisiyle hazırlanmış olan Yeni Bir Söylem eğitim modülünün, öğrenme hedeflerini ve katılımcı odaklı yaklaşımı mümkün olduğunca koruyarak, çevrimiçi ortamda uygulanabilir hâle getirilmiş versiyonudur. Yüz yüze eğitimde olduğu gibi, katılımcıların birbirlerinden öğrenebilecekleri ve çeşitli tematik alanlarda kazanımlar elde edebilecekleri şekilde tasarlanmıştır.

Eğitim programı hazırlanırken, çevrimiçi ortamda katılımcıların birbiriyle iletişiminin kısıtlı olması ve teknolojik yetkinlik düzeylerinin birbirinden farklı olması gibi muhtemel engeller göz önünde bulunduruldu. Revize edilen öğrenme hedefleri doğrultusunda, biri eş zamanlı olmayan (asenكرون), diğeri ise eş zamanlı (senكرون) olmak üzere iki bölüm tasarlandı. Eş zamanlı olmayan bölüm, katılımcıların eğitimden önce bireysel olarak uygulayacakları, görsel materyallerle desteklenen çevrimiçi bir formdan, eş zamanlı bölüm ise eğitimcilerin ve katılımcıların bir araya geldiği, interaktif bir çevrimiçi oturumdan oluşuyor.

eğitim programı

- Eş zamanlı olmayan (asenكرون) bölüm (15 dakika)
- Eş zamanlı (senكرون) bölüm (4 saat 20 dakika)
  - açılış ve tanışma (30 dakika)
  - Ayrımcılık ve Göç (20 dakika)
  - ara (10 dakika)
  - Yeni Bir Söylem - 1. kısım (85 dakika)
  - ara (20 dakika)
  - Yeni Bir Söylem - 2. kısım (75 dakika)
  - kapanış (20 dakika)

Katılımcıların eğitim programından haberdar olmasını sağlayın. Dilerseniz eğitim programını katılımcılarla e-posta yoluyla paylaşabilir ve eğitime başlarken sözlü olarak, programın üstünden geçebilirsiniz.

Eğitim programında süreler, 12-20 kişilik bir katılımcı grubu düşünülerek belirlendi. Katılımcı sayısının daha az veya daha fazla olduğu durumlarda, mevcut akışı koruyarak süreleri değiştirebilirsiniz.

teknik ihtiyaçlar

Eğitim programının hem eş zamanlı olmayan, hem de eş zamanlı bölümleri çevrimiçi ortamda uygulanacağı için teknik ihtiyaçların başında **bilgisayar** ve **internet** bağlantısı geliyor.

Eğitim esnasında kullanılacak çevrimiçi araçlar ve platformlar için ihtiyaç duyulan teknik altyapı:

- 1. Çevrimiçi form:** Eş zamanlı olmayan bölümde kullanılan formda, katılımcıların ayrımcılık ve göç meseleleri üzerine, programa katılmadan önce düşünmelerini kolaylaştıran, görsel materyallerle desteklenen sorular yer alıyor. Katılımcıların bu bölümü uygulayabilmeleri için kullanılacak forma **YouTube videolarının gömülebilmesi**, burada **kısa yanıtli ve çoktan seçmeli sorular oluşturulabilmesi, soruların ve yanıtların ayrı sayfalarda yer alabilmesi** gerekmektedir. Yeni Bir Söylem ve Diyaloga Doğru projesi kapsamında yapılan eğitimlerde, bu özellikleri taşıyan Google Forms ve Typeform platformları tercih edilmiştir. Formda yer alacak videolara, sorulara ve yanıtlara, kitapçığın 'Eş zamanlı olmayan (asen kron) bölüm' başlıklı kısmından ulaşabilirsiniz.
- 2. Video görüşme aracı:** Eğitimin eş zamanlı bölümünü uygulayabilmek için çevrimiçi ortamda, karşılıklı etkileşim hâlinde yapmayı sağlayan bir video görüşme platformuna ihtiyacınız var. Kullanacağınız platforma **katılımcılar görüntü ve sesleri açık bir şekilde bağlanabilmeli**, burada **grup çalışmaları için ayrı odaların oluşturulabilmesi** ve **ekran paylaşımı özelliğinin olması** gerekmektedir. Proje kapsamında yapılan eğitimlerde Zoom platformu tercih edilmiştir.
- 3. Sunumlarda etkileşimli katılım:** Etkileşimli ve anlık anketler, kelime bulutları ve kısa yanıtli sorular oluşturarak, eğitimi daha interaktif hâle getirmenize yardımcı olacak araçlar kullanabilirsiniz. Bu araçlar, Yeni Bir Söylem oturumlarında yapılan sunumlarda belirtilen ilgili sayfalarda, katılımcıların düşüncelerini eş zamanlı olarak paylaşabilmelerini sağlar. Proje kapsamında düzenlenen eğitim çalışmalarında Mentimeter platformu tercih edilmiştir.

eğitim öncesi hazırlık tavsiyeleri

- Eğitim öncesinde, video görüşme aracınızda mutlaka bir deneme yapın ve kullanacağınız teknik özelliklere aşına olun.
- Kolaylaştırıcılığı nasıl yapacağınızı önceden belirleyin ve eğitime başlamadan önce katılımcılara anlatın. Örneğın, katılımcılar söz almak için varsa sohbet veya el kaldırma özelliklerini kullanabilir. Kolaylaştırıcı, katılımcıların sorularını ve görüşlerini ne

zaman alacağını önceden belirleyip, katılımcılara bu konuda da önceden bilgi verebilir. Örneğin, katılımcılar sorularını, kolaylaştırıcı aktarım yaparken sorabilir ya da aktarımın bitmesini bekleyebilir.

- Eğitimden en az iki gün önce, katılımcılarınızla **ön değerlendirme formunu** (EK 8) ve eş zamanlı olmayan bölüm için hazırladığınız **eğitim formunu** (EK 9) paylaşın. Eş zamanlı eğitimden önce bu formlara verilen yanıtları okuyarak, eğitiminize entegre edebileceğiniz yanıtları not edin.
- Eş zamanlı bölümde yaşanabilecek aksaklıklarda ekibin iletişim kurabilmesi için kolaylaştırıcı ve teknik ekip için bir iç iletişim aracı (örneğin mesajlaşma grubu) belirleyin.

Eşleştirdiğiniz kişi, sizinle ilgili yanlış ifadeyi bulana kadar tahmin yürütmeye devam edebilir. O yanlış bulduktan sonra siz de onun ifadelerinden hatalı olanı tahmin etmeye çalışın. Birbirinizin kâğıtlarındaki ifadelere göz atmadan önce isimlerinizi birbirinize tanıttın.

Bu şekilde herkesle konuşarak ve karşınızdakinin kâğıtlarını inceleyerek, hangi ifadenin hatalı olduğunu tahmin etmeye çalışın. Süre konusunda ara ara hatırlatmalar yapacağım.

Bu uygulama birbirimizi tanımak için bir adımdı. Eğitim süresince hem oturumlarda, hem de aralarda birbirimizi daha yakından tanıma fırsatımız olacaktır. Bugün birlikte uygulayacağımız eğitim programı, üç oturumdan oluşuyor: 'Oyunun Kuralı', 'Miriam' ve 'Yeni Bir Söylem'. Bu oturumlarda sırasıyla ayrımcılık, göç ve söylem konuları üzerine konuşacağız.

rol dağılımı

Çevrimiçi eğitim, iki kolaylaştırıcı tarafından uygulanabilecek şekilde tasarlandı. Ancak hem oturumu kolaylaştırmak, hem de teknik ihtiyaçları karşılamak için daha fazla ekip arkadaşına ihtiyaç duyulabilir; bu konuda katılımcı sayısı da belirleyici olacaktır.

Çevrimiçi eğitim sırasında izlenmesi gereken adımlar ve eğitimin çevrimiçi ortamda yürütülebilmesi için gerekli teknik görevler **Eğitimde rol dağılımı** başlıklı tabloda (EK 7) zaman sıralamasına göre listelendi. Bu başlık ve görevleri ekip arkadaşlarınızla paylaşabilir, kimlerin hangi görevleri üstleneceğini, teknik desteğe ve bir başka kolaylaştırıcıya ihtiyacınız olup olmadığını belirleyebilir, iş bölümünü ve her kişinin üstlendiği görevleri tablo aracılığıyla görünür kılabılırsınız. Tabloyu eğitim sırasında yardımcı bir materyal olarak kullanabilir, çevrimiçi oturum akışınızı kontrol edebilir ve atacağınız bir sonraki adım için ihtiyaçlarınızı önceden belirleyebilirsiniz.

Eş zamanlı olmayan (asenكرون) bölüm

Eş zamanlı olmayan bölüm, katılımcıların eğitimden önce bireysel olarak uygulayacakları, görsel materyallerle desteklenen, çevrimiçi ortamda doldurulan bir form içeriyor. Bu form, hem kolaylaştırıcıların eğitimden önce katılımcılar hakkında bilgi sahibi olmasını, hem de katılımcıların eğitimde tartışılacak konular üstüne önceden düşünmelerini sağlıyor.

Eğitimin eş zamanlı bölümünde, bu formda kullanılan sorular, materyaller ve katılımcıların yanıtlarına göndermede bulunuluyor. Bu nedenle, eğitimden dört-beş gün önce formunuzun bağlantısını katılımcılarınıza iletmeniz ve onlara doldurmaları için yeterli süreyi vermeniz önemli. Eğitimden önceki gün, katılımcılara bu konuda hatırlatmada bulunarak, formu mümkün olduğunca çok katılımcının doldurmasını sağlayın.

Yeni Bir Söylem çevrimiçi eğitimi

Hoş geldiniz!

Bu form, çevrimiçi oturum öncesinde ayrımcılık ve göç konularına bakmayı amaçlıyor. Bu bölümde sorulara vereceğiniz yanıtlar sizi değerlendirmek için değil, eğitimde üzerine konuşacağımız konulara dair giriş yapmak için. Soruların yanıtlanması yaklaşık olarak 15 dakika sürüyor.

Formu doldururken herhangi bir konu hakkında konuşma ihtiyacı hissederseniz not alabilir ve bu notları formun sonundaki alana ekleyebilirsiniz.

1. Başlarken adınızı ve soyadınızı bizimle paylaşır mısınız?

(yanıtınızı buraya yazın)

2. Ayrımcılık

Bu kısımda, ayrımcılık meselesine dair düşünmek üzere üç kısa video yer alıyor.

- Bu videodaki anlatı, bir gruba aidiyetinden hareketle bireye yöneltilen genellemeler ve kalıpyargılar içeriyor mu? (video: <https://youtu.be/RUW3uqSpmjY>)
  - a. EVET
  - b. HAYIR
- Çevrenizde herhangi bir grup hakkında genellemeler ve kalıpyargılar duyuyor musunuz?
  - a. EVET
  - b. HAYIR

- Genelleme ve önyargıların, bunlara maruz kalan gruplara yönelik olumsuz tutumlara yol açabileceğini düşünüyor musunuz? (video: <https://youtu.be/6ONgMUZb57g>)
  - a. EVET
  - b. HAYIR
- Çevrenizde bu şekilde ayrımcılığa maruz bırakılan başka kişi veya gruplar var mı?
  - a. EVET
  - b. HAYIR
- Sakatların günlük hayatını etkileyen benzer sorunların ayrımcılık olduğunu düşünüyor musunuz? (video: <https://youtu.be/tS4bx9MVLh4>)
  - a. EVET
  - b. HAYIR
- Farklı grupların yaşadıkları benzer sorunların yeterince görünür olduğunu düşünüyor musunuz?
  - a. EVET
  - b. HAYIR

3. Göç ve önyargılar

Bu kısımda, göçe dair düşünce ve görüşlerinizi paylaşabileceğiniz, çoktan seçmeli ya da kısa yanıtlar sorular yer alıyor.

- Aşağıda sıraladığımız sık sık karşımıza çıkabilecek atasözü ve deyimlerden hangisi veya hangileri ayrımcı tutum veya kalıpyargılar içeriyor?
  - a. “Yaş yetmiş, iş bitmiş.”
  - b. “Her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır.”
  - c. “Gâvur inadın tuttu.”
  - d. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.”
  - e. Hiçbiri ayrımcı tutum veya kalıp yargı içermiyor.

yanıt: *Sadece d şikkındaki atasözü ayrımcı tutum veya kalıpyargı içermiyor.*

- İçinde ‘misafir’ kelimesinin geçtiği, aklınıza gelen ve paylaşmak istediğiniz deyim veya atasözü var mı?

(yanıtınızı buraya yazın)

yanıt: *Medyada Suriyeliler konu edilirken ‘misafirlik’ kavramına sıklıkla başvuruldu, ‘Suriyeli misafirlerimiz’ kalıbı uzun süre kullanıldı.*

- Göç, hayatın bir parçası. Sizce aşağıdaki seçeneklerden hangileri tarih boyunca insanlığın göç etme nedenleri arasında yer almıştır?
  - a. savaş gibi, hayati endişeler doğuran durumlar
  - b. ekonomik kaygılar
  - c. olumsuz iklim koşulları, su kıtlığı
  - d. geleceğe ilişkin belirsizlikler
  - e. daha iyi koşullarda yaşama isteği
  - f. sağlık hizmetleri ve eğitim hakkına erişme isteği

yanıt: İnsanlar, tarih boyunca çeşitli nedenlerle yollara düştü; bazen zorlayıcı unsurların etkisiyle, bazen de daha iyi bir yaşam umuduyla göç etti. 2019 yılında ülkesinden göç edenlerin sayısınının 272 milyonu bulduğu düşünülüyor. Bu sayı dünya nüfusunun %3,5'ini oluşturuyor.²

- “Savaştan kaçan insanlarla aynıyım. Ölmekten korkanlar, benimle aynı. Deniz seviyesi yükseliyor. Deniz, toprağımı ele geçirdiğinde bu benim hayatımı etkiliyor” diyen Ioane Teitiota, iltica talebiyle, uluslararası toplumun gündemine hangi kavramı getirmiştir?
  - a. iklim mülteciliği
  - b. ekonomik kriz mültecileri
  - c. siyasi mülteciler

yanıt: Birleşmiş Milletler Komitesi'nde Teitiota hakkında alınan karar, iklim mülteciliği taleplerinin yolunu açmış oldu. Önümüzdeki dönemde iklim mülteciliğinin daha çok gündeme geleceği ve 2050 yılına kadar, 200 milyon insanın iklime bağlı nedenlerle göç etmek zorunda kalacağı tahmin ediliyor.³

- Bu video 16 saniye sürüyor. Sizce videoyu izlediğimiz bu süre içinde dünyada ortalama kaç kişi zorunlu olarak göç etmiştir? (video: <https://youtu.be/wHSueKF8N1Q>)
  - a. 0
  - b. 1
  - c. 8
  - d. 16

yanıt: 2019 yılında her iki saniyede bir kişi afet, kıtlık, iklim krizi gibi doğal veya savaş gibi, insan eliyle yaratılmış nedenlerle zorunlu olarak göç etti; yani siz bu videoyu izlerken sekiz kişi göç etmek zorunda kaldı.⁴

- Sizin, ailenizin bir göç hikâyesi var mı? Ailenizden önceki ya da şimdiki kuşaklarından yaşadığı şehri, bölgeyi ya da ülkeyi değiştirmiş olan var mı?

a. evet

b. hayır

c. bilmiyorum

- Yaşadığınız yerden aniden ayrılmak zorunda kalsanız, yanınıza alacağınız üç şey ne olurdu?

(yanıtınızı buraya yazın)

- Eğitim çalışmasından önce bizimle paylaşmak istediğiniz bir şey var mı?

(yanıtınızı buraya yazın)

Bu formda yer alan videoların tamamını izlemek için:

“Tersine göç: Avrupa’dan Suriye’ye döndü, kendini müziğe adadı”

(YouTube: DW Türkçe)

“Türkiye’nin siyahları: Amerika’dan çok iyi ama...” (YouTube: DW Türkçe)

“Türkiye’de engelli olmak: Toplumun yarattığı engeller” (YouTube: +90)

Eş zamanlı (senkron) bölüm⁵

- Açılış ve tanışma (30 dakika)
- Ayrımcılık ve Göç (20 dakika)
- ara (10 dakika)
- Yeni Bir Söylem - 1. kısım (85 dakika)
- ara (20 dakika)
- Yeni Bir Söylem - 2. kısım (75 dakika)
- kapanış (20 dakika)

1. Açılış ve tanışma (30 dakika)

Eğitime başlarken kısaca kendinizi tanıtabilir ve sözü, kendini tanıtması için ekip arkadaşınıza verebilirsiniz.

yönerge

Yeni Bir Söylem Eğitimi, odağında katılımcıların ve dolayısıyla katılımın yer aldığı, her katılımcının görüşünün aynı derecede değerli olduğu yaygın eğitim yaklaşımıyla hazırlandı. Herkesin kendini rahat hissettiği ve katılım gösterdiği bir çalışma yapabilmek için ilk olarak birbirimizi tanımamız iyi olacaktır. Bu amaçla, birlikte bir uygulama yapacağız.

Elimde bir top olduğunu hayal edelim. Şimdi bu topu bir kişinin ismini söyleyerek ona atacağım. O kişi bize kendinden bahsetsin ve sonra bu hayalî topu aramızdan başka birinin ismini söyleyerek o kişiye atsın.

Bu uygulama, beraber yürüteceğimiz bu oturumda birbirimizi tanımak için bir adımdı. Bugün Yeni Bir Söylem modülünün çevrimiçi oturumunu birlikte yürütecek, ayrımcılık, göç ve söylem konularını konuşacağız.

Herkes hazırsa ilk oturuma başlayabiliriz.

2. Ayrımcılık ve Göç (20 dakika)

öğrenme hedefleri

- Kalıpyargı, önyargı ve ayrımcılık kavramları arasındaki ilişkiyi öğrenmek
- Gündelik hayatta ayrımcılığa uğrayan kişiler/gruplar ile empati kurabilmek

süre: 20 dakika

teknik araçlar:

- 'Ayrımcılık' sunumu
- Sunum esnasında etkileşimli katılım için araç (bkz. Teknik ihtiyaçlar)

yönerge

Bu eğitimden önce sizden bir form doldurmanızı rica ettik. Bu formda, ayrımcılığa uğrayan kişilerin deneyimlerine dair anlatılarını içeren üç adet video izlediniz. Eğitime başlarken, bu anlatıları da hatırlayarak, ayrımcılık ve ayrımcılığa neden olan önyargılar hakkında birlikte düşüneceğiz.

Oturum esnasında herhangi bir teknik aksaklık yaşamanız durumunda bunu bize iletebilirsiniz.

Sunum sırasında ekran paylaşımını kimin yapacağını önceden belirleyin. Sunuma başlamadan önce katılımcularınıza önceden belirlediğiniz söz alma yöntemini hatırlatın.

EK 1 - 'Ayrımcılık' sunumu

1. slayt: Bu sunumda, ayrımcılığa dair bazı kavramları konuşacak ve önceden izlediğiniz ayrımcılık ve göç odaklı videoları bu kavramlar ışığında birlikte hatırlayacağız.

2. slayt: Ayrımcılık üzerine düşünmemizi kolaylaştıracak, ayrımcılıkla doğrudan ilişkili bazı kavramlardan bahsetmek istiyorum. Bu kavramlardan ilki kalıpyargı. Kalıpyargılar, toplumsallaşma sürecinde (evde, okulda, sokakta) öğrendiğimiz, toplumsal gruplara dair genellemelerdir. Bu genellemeler, çoğu zaman, bir veya birkaç ortak özelliğe sahip tüm insanlara aynı varsayımlarla yaklaşmamıza sebep olurlar. Öyle ki, bir grubun ismini

duyar duymaz zihnimizde bir imge oluşur ve şaşırtıcı şekilde, bu grubun ismi her seferinde bize çoğu zaman aynı ya da çok benzer şeyler çağırır. Oysa gerçekte bu grubun üyeleri, ne zihnimizdeki imgeye, ne de birbirine benzerler. Kalıpyargılar öyle bir hâl alabilir ki, bir doktor düşündüğümüzde çoğu zaman gözümüzün önüne bir erkek gelir. Örneğin, “arap-saçına dönmek” veya “gözü kör olsun” gibi deyimler ve ifadeler, sözü geçen gruplara dair kalıpyargılar barındırır. Bu kalıpyargılar dilimizde o kadar yer eder ki, ayrımcı olduklarını çoğunlukla ilk anda fark edemeyiz.

Kalıpyargıları, genellikle, nereden bildiğimizi bilmeden bilir ve bir yargıda bulunurken, farkında olmadan bu kalıpyargılara dayanırız. Cinsiyetlerle ilgili kalıpyargıları bu duruma örnek olarak verebiliriz. Kadınların duygusal ve anaç olduğunu veya erkeklerin duygusal olmadığını düşünmemize neden olan bu kalıpyargılardır. Aynı şekilde, “her ‘sarışın’ yabancı turistin Alman olduğunu, bütün Japonların ‘çalışkan’ olduğunu, Arapların ‘temiz’ olmadığını düşünmemize neden olan, bu gruplarla ilgili kalıpyargılardır. Örneklerden de anlaşıldığı gibi, kalıpyargılar her zaman olumsuz olmayabilir. Olumsuz kalıpyargılar, önyargıların oluşumunda etkilidir.”

3. slayt: Videoda Suriyeli kadınlara dair bir genelleme olduğu görülüyor. Tüm Suriyelilerin Müslüman olduğunu ve Suriyeli kadınların ‘başörtülü’ olduğunu düşünmemizin nedeni, bu gruplarla ilgili kalıpyargılardır.

Suriyeliler hakkında pek çok genelleme duyuyoruz. Bu genellemeler çoğu zaman kafamızdaki mülteci algısını şekillendiriyor. Hatta biz de bu tür algılar taşıyor ve genellemeler yapıyoruz.

4. slayt: Sizce bu algı ve genellemeler hangi araçlarla bize ulaşıyor? Bu soruyu beraber yanıtlamak için bir araç kullanacağız ve hep birlikte bir kelime bulutu oluşturacağız. [Kelime bulutunu katılımcılarla birlikte oluşturmak için, çevrimiçi aracınızı ekrana yansıtın ve katılımcılara, bu aracı nasıl kullanacaklarına dair bilgi verin.]

Görüldüğü gibi, kalıpyargıları besleyen kaynaklar ve kalıpyargılar çok yaygın ve hayatın içinde. Öyle ki, tüm bu olumsuz genellemeler kalıcı hâl gelip tutumlara ve önyargılara dönüşüyor.

5. slayt: Kalıpyargı, bir kişi veya grup hakkındaki bir düşünceyi, **önyargı** o kişi veya grup hakkındaki duygu ve tutumlarla ilgilidir. Önyargı, bireydeki herhangi bir özelliği sadece bir toplumsal gruba mensup olmasından ötürü sorun olarak algılamayı ya da aşağı görmeyi ifade eder. Önyargılar genellikle, bazı insanların diğerlerinden daha az değerli veya daha az yetenekli olduğu fikrine dayanır. Örneğin, kadınların doktor olamayacağı yönünde bir kalıpyargısı olan biri, bu yargıdan yola çıkarak kadın doktorların başarısız olacağını düşünüyorsa, burada söz konusu olan, kadınlara ilişkin bir önyargıdır.

Bu önyargılar söylemlerimizde yer buldukça, 'göçmen', 'mülteci', 'Suriyeli' gibi kimliklere dair algılarımızı şekillendiriyor; olumsuz temsilleri öne çıkarırken çeşitli gruplara mensup kişileri tektipleştiriyor.

6. slayt: Videoda siyahların temiz olmadığına dair bir önyargının nasıl davranışa ve bir ayrımcılık pratiğine dönüştüğünü görüyoruz. Bu önyargı, siyahların ev bulamamalarına neden oluyor. Yani, önyargıların davranışa dönüşmesi ayrımcılığı doğuruyor.

7. slayt: Önyargıyla yaklaşılan grubun sosyal ya da fiziksel olarak uzakta tutulması ve bunun göreceli olarak kalıcı bir hâl alması biçiminde ortaya çıkan eğilim, ayrımcılık olarak nitelendirilebilir. Örneğin, engelli bireylerin çalışamayacağını düşünerek engelli insanları işe almıyorsak, **ayrımcılık** yapıyoruz demektir. Eğitimden önce izlediğiniz son videoda olduğu gibi, engellilerin/sakatların yürüebileceği yolların yapılmaması da bir ayrımcılık örneğidir.

8. slayt: Sizce önyargıların ve önyargı temelli ayrımcılığın, kişiler üzerinde ne gibi etkileri olabilir? [Soru katılımcılara yöneltilir. Etkileşimli katılım için çevrimiçi araçlar kullanabilirsiniz.]

Yanıtların hepsi önemli sonuçlara işaret ediyor. Önyargılar ve ayrımcılık, buna maruz bırakılan grupların hak ihlaline uğramasına yol açıyor, barınma ve ulaşım gibi en temel alanlarda bile engeller oluşturabiliyor.

9. slayt: Fark etmiş olabileceğiniz gibi, kalıpyargılar önyargıya, önyargı ayrımcılığa, ayrımcılık da eşitsizliğe ve hak ihlallerine yol açıyor. Eşitsizlik de kalıp yargıları besleyerek bir kısır döngü oluşturuyor, bu sorunları görünmez kılıyor. Öyle ki, bazen ayrımcılığı fark etmiyoruz bile.

Daha adil bir toplum düzeni oluşturmaya yönelik çabalarımızın ilk adımı olarak, eşitsizlik yaratan kuralları ve bu kuralları yaratan döngüyü fark edip sorgulayabiliriz. Bunu yaparken, kendi davranış ve tutumlarımızdaki ayrımcılık ve önyargılarla yüzleşmeye hazırlıklı olmamız önemlidir. Çünkü toplumsallaşma sürecinde öğrendiğimiz güçlü kalıpyargılar, biz fark etmeden, zihnimizde önyargıya dönüşmüş olabilir. Bu önyargıları ve eşitsizlik yaratan kuralları fark etmek, ifade etmek ve dönüştürmek, ayrımcılıkla mücadele açısından çok önemlidir.

10. slayt: Sizce ayrımcılıkla mücadele etmek için neler yapılabilir? Bu soru için de aklımıza gelen çeşitli mücadele yöntemlerini birlikte görelim. [Soru katılımcılara yöneltilir.]

Ayrımcılıkla mücadele konusunda seçilecek strateji ne olursa olsun, insanların, insanlık onuruna yakışır şekilde, insanca ve haklar bakımından eşit bir biçimde yaşayabilmesi için ayrımcılıkla mücadele etmemiz gerekiyor. Mücadele için yapılabilecek çok şeyin olduğu bu alanda, en küçük katkı ve değişim dahi çok değerlidir.

3. Yeni Bir Söylem (160 dakika)

öğrenme hedefleri

- Nefret söylemi hakkında bilgi edinmek
- Nefret söylemini tanıyabilmek ve analiz edebilmek
- Nefret söylemiyle ilişkili kavramlar hakkında bilgi edinmek
- İnsan hakları odaklı çoğulcu bir söylem oluşturabilmek
- İnsan hakları odaklı çoğulcu bir söylemi yaygınlaştırabilmek

süre: 160 dakika

- Nefret Söylemi (92 dakika)
- ara (15 dakika)
- Çoğulcu Söylem (53 dakika)

teknik araçlar:

- ‘Söylem, ayrımcılık ve mülteciler’ sunumu
- sunum esnasında etkileşimli katılım için araç (bkz. teknik ihtiyaçlar)
- nefret söylemi analizinde kullanılacak posterler
- çoğulcu söylem üretmek için kullanılacak posterler

yönerge

İlk oturumda ayrımcılık ve önyargılar üzerine konuşup, bunlarla mücadele etmek için neler yapabileceğimizi ele aldık. Ardından göç durumuna ve mültecilere yönelik varsayımlara, önyargılara dair konuştuk. Şimdi ise, bu iki konunun kesişim noktasında yer alan bir başka meseleden bahsedeceğiz; ayrımcılığın bir parçası olan nefret söylemini ve ayrımcı dili konuşacağız. Özel olarak, Türkiye’de Suriyeli mültecilere yönelik nefret söylemi ve ayrımcı söyleme bakacak, ayrımcı dille mücadele etmenin bir yöntemi olan ‘alternatif söylem’ üzerine çalışacağız.

Bu oturuma söylem örneklerini incelediğimiz bir grup çalışmasıyla başlayacağız. Oturumun ilk kısmında, nefret söylemine dair bir küçük grup çalışması yapacağız. Her gruba birer örnek ve üstündeki soruları doldurması için birer poster vereceğim. Bu metinler üzerine çalışmak için 20 dakika süreniz olacak. Metinleri grupça inceleyip analiz

etmenizi isteyeceğim. Bu metnin dilinde sorunlu gördüğünüz noktalar var mı? Varsa nedir ve neden?

Odalarda, grup çalışmasına katılmayan ama teknik destek sağlamak için sizlere yardım edecek kolaylaştırıcılar olacak. Aranızdan bir yazman belirlemeniz, grup çalışmasında tartışmayı ve ortak yanıtlarınızı hazırlamayı hızlandıracaktır.

Gruplardaki kişi sayılarını katılımcı sayısına göre belirleyin. Dört-beş kişilik gruplar ideal olacaktır.

Grup çalışmalarını yürütmek için katılımcıların yer alacağı küçük grupları önceden belirlemelisiniz. Kullandığınız teknik araçta (örn. Zoom) kimlerin hangi gruplara ayrılacağına ilişkin düzenlemeleri önceden yapmalısınız.

Küçük grup çalışmasında kullanılacak olan posterlere **Nefret söylemi posterleri** başlıklı dosyadan (EK 2) ulaşabilirsiniz.

Odalardaki kolaylaştırıcılar posterlerin kullanımında yönlendirici olmalı, yazmanın bu konudaki olası sorularını yanıtlamalı, doldurulan posterleri kaydetmelidir. Kaydedilen posterler küçük grupların sunumları sırasında paylaşılacaktır. Kolaylaştırıcılar teknik bir aksaklık veya internet sorunu çıkması ihtimaline karşı ekibin geri kalanıyla sürekli olarak iletişimde olmalıdır.

Grup çalışması sırasında, katılımcılara mutlaka süre hatırlatması yapın.

Elimizdeki örnek metinlerin dili hakkında konuştuk. Sorunlu gördüğümüz şeyler var; rahatsız edici olduğunu düşündüğümüz ama tam olarak tespit edemediğimiz şeyler de var. Burada önemli olan, dilin etkilerini görebilmek ve muhtemel sonuçlarını anlamak. Kullandığımız dil çoğu zaman sandığımızdan daha büyük olaylar ve durumlarla bağlantılı olduğundan, amacımızın çok ötesinde bir etki yaratabiliyor; daha da önemlisi, beklediğimiz zararlar doğurabiliyor. Toplumsal çatışmayı körükleyebiliyor. Bu nedenle, bir ifadenin ayrımcı olup olmadığını veya nefret söylemi içerip içermediğini anlamak ve içeriyorsa, bu ifadeyi değiştirebilmek büyük önem taşıyor. Şimdi nefret söylemi hakkında biraz daha ayrıntılı bir çalışma yapacağız.

Sunum yapılırken ekran paylaşımını kimin yapacağını önceden belirleyin. Sunuma başlamadan önce katılımcularınıza el kaldırma ve söz alma sistemini hatırlatın.

EK 3 - ‘Söylem, ayrımcılık ve mülteciler’ sunumu

1. slayt: Oturumun ilk kısmını kapatırken, dilin güçlü etkileri olabileceğinden, toplumsal çatışmaları körükleyebileceğinden bahsetmiştik. Bu noktayı biraz daha açabilmek için, nefret söylemi ve bir mücadele yöntemi olarak çoğulcu söylem hakkında kısa bir sunum yapmak istiyorum.

2. slayt: Aslında hepimizin aşına olduğu bir kavram ‘nefret söylemi’. Siz nefret söylemini nasıl tanımlarsınız? Nefret söylemi dendiğinde aklınıza ne geliyor?

3. slayt: Hepimizin, nefret söylemine dair bir fikri ve benzer tanımları var, çünkü bu gidedek daha çok karşılaştığımız bir konu. Günümüzde nefret söylemi, uluslararası alanda tartışılan ve birçok devlet tarafından da tanınan bir sorun. Nefret söylemi, bir kişi veya grubu din, dil, etnik kimlik, engellilik, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim ve benzeri özellikleri yönünden ayırt ederek hedef alan, önyargıya dayalı, olumsuz ve saldırgan ifadeler bütünüdür.

4. slayt: Peki, nefret söylemini nasıl tespit edebiliriz?

Nefret söylemini tespit etmek için, “Hangi kimlikten bahsediyor? Bu kimliğe nasıl yaklaşıyor? Etkileri ne olabilir?” gibi birtakım temel sorular sorarız. Bir kimliğin doğrudan hedef gösterilmesi, o kimliğe olumsuz anlamlar atfedilmesi ve o kimliğin düşmanlaştırılması, nefret söylemi olarak değerlendirilir. Başta da belirttiğimiz gibi, nefret söylemi kasıtsız olarak da kullanılabilir ya da önyargılarımız öylesine yerleşik oluyor ki, bir ifadedeki ayrımcı anlayışı ilk bakışta görmüyoruz. Bu nedenle, belki de her zaman basit bir kontrol yapmak iyi olabilir. Herhangi bir gruba veya kimliğe ilişkin bir ifadeyle her karşılaşmamızda, “Burada bir kimlik ya da grup hakkında olumsuz bir genelleme var mı? Bu ifade söz konusu kimliği hedef alıyor mu?” diye sormak, hem karşılaştığımız, hem de ürettiğimiz ifadelerle dair farkındalık düzeyimizi yükseltebilir.

5. slayt: Nefret söyleminden söz ederken, aslında daha geniş anlamda, ayrımcı dil ve ayrımcılıktan söz ediyoruz. Nefret söylemi, ayrımcı söylemin bir alt kümesi gibi düşünülebilir. Bir ifade doğrudan doğruya bir grubu veya kimliği hedef alıyorsa, nefret söylemi olarak değerlendirilir. Ama her zaman bir kimliği açıkça hedef alan, saldırgan ve olumsuz bir dille karşılaşmayız. Hatta bazen olumlu görünen bir dil kullanıldığı için bir sorun olmadığını düşünür, örneğin “Topal ama çok iyi piyano çalıyor” veya “Kör ama çok sosyal biri” deriz. Bu ifadeler bize olumlu gelebilir. Oysa ilk cümle, engelli bir bireyin değerli olması için yüksek becerilere sahip olması gerektiğini işaret ederken, ikinci cümle engelli bireylerin sosyalleşemeyeceği kalıpyargısına dayanır. Ayrımcı mesajları daha örtük bir şekilde veren bu tür ifadeleri de ‘ayrımcı söylem’ olarak nitelendiriyoruz. Yani, nefret söylemi ile ayrımcı söylem arasında keskin bir ayrım yoktur. Önemli olan, dildeki ayrımcılığı ve etkilerini anlayıp ortaya çıkarmaktır. Nefret söylemi ayrımcı söylemin daha şiddetli bir biçimi olsa da, her ikisinin de sonuçları ağır olabilir. Verdiğimiz örneklerle ilişkili olarak, 2019 yılının sonunda Aksaray’da

bir ilkokulda velilerin otizmlı çocuklara karşı yaptığı protestoları, özel eğitim sınıflarının kapatılması için imza topladıklarını hatırlayalım. Bu olayda ayrımcı anlayışın hem nefret söylemine, hem de ayrımcı davranışa dönüştüğüne şahit olmuştuk.

6. slayt: Siz en sık nerelerde nefret söylemiyle karşılaşıyorsunuz? [Soru katılımcılara yöneltilir.] Nefret söylemi düşünüldüğünde, çoğu zaman, akıllara medya gelir. Medyanın en etkili araçlardan biri olduğu doğru olmakla birlikte, daha otoriter rejimler tarafından yönetilen toplumlarda, siyasetçilerin sözleri medyadan daha etkili olabilir ya da medyayı etkileyebilir.

7. slayt: Yeni Bir Söylem ve Diyaloga Doğru projesinin yürütücüsü olan Hrant Dink Vakfı, yaklaşık 10 yıldır yazılı basındaki nefret söylemini düzenli olarak izliyor; tüm ulusal gazeteleri ve 500'e yakın yerel gazeteyi inceliyor. Bu çalışmada elde edilen veriler Suriyeli mültecilerin, özellikle 2014 yılından bu yana dozu giderek yükselen bir nefret söylemiyle anıldığını ortaya koyuyor. Aslında dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de mülteciler birçok sorunda günah keçisi yapılıyor ve Suriyeli kimliği çok çeşitli olumsuz olaylar ve durumlarla ilişkilendiriliyor. Türkiye, yaklaşık 4 milyon Suriyeli nüfusuyla, bu ülkeden en yüksek sayıda mülteci alan ülke konumunda. Bu durum, kaçınılmaz olarak, toplumsal yaşamı doğrudan ve dolaylı şekillerde etkiliyor. Öte yandan, Suriyeli mültecilere ilişkin mevcut yaygın söylem, bir arada yaşamayı tüm taraflar için zorlaştırıyor.

8. slayt: Yazılı basındaki örnekler bakıldığında, mültecilere yönelik söylemlerin belirli başlıklar altında toplandığı görülebilir. Bunlardan biri de iki kimlik arasında yapılan karşılaştırmalar. Kişiler, ulusal kimliklerinden bağımsız olaylarla, karşıtlık yaratacak ifadeler ve görsel tasarımlarla haberleştiriliyor. Suriyeli mülteciler Türkiye vatandaşları ile karşılaştırılarak, iki kimlik arasında tehlikeli bir hiyerarşi kuruluyor. Bu hiyerarşide, Suriyeli mülteciler etik ve insani değerlerin 'eksikliğiyle' ilişkilendiriliyor. Bu karşılaştırmalar, Suriyeli-Türkiyeli ayrımının derinleşmesine neden oluyor.

9. slayt: Mülteciler, işsizlik, salgın hastalık gibi toplumsal, siyasi ve ekonomik sorunların sorumlusu olarak gösteriliyor. Suriyeliler işsizlik, kira artışı gibi, ekonomik tehdit çağrışımı olan kavramlarla beraber anılıyor. Örneğin bu haberlerde, Türkiye'de işsizlik ve vergilerin yükselmesi gibi ekonomik sorunlar doğrudan Suriyeli mültecilere yükleniyor. Kaynağı olmayan, araştırılmamış iddialara dayanan bu tür söylemler, okuyucuda veya dinleyicide bir korku duygusu yaratabiliyor.

10. slayt: Suriyeli mültecilerin karıştığı iddia edilen suçlar haberleştirilirken, olayla doğrudan ilgisi olmamasına rağmen Suriyeli kimliği öne çıkarılıyor. Böylece, Suriyeliler sık sık suçla ilişkilendirilerek 'tacizci', 'katil', 'hırsız' ve 'dolandırıcı' gibi sıfatlarla

anılıyor. Tekrarlar ve çeşitli benzetmelerle, Suriyeliler bir tehdit olarak kodlanıyor. Korkuya dayalı bir temsil sürekli olarak yeniden üretiliyor. Bu durum, mültecilere yönelik ayrımcılığın yerleşik hâle gelmesine neden oluyor.

11. slayt: Nefret söyleminin oluşmasına zemin hazırlayan bazı yaygın yaklaşımlar

12. slayt: Suriyelilerin statüsüne ve genel olarak mevzuata dair bilgi eksikliğinden de kaynaklanan adlandırma sorunu, bunlardan biri. Türkiye’de Suriyelilerin yasal statüsüne dair yanlış bilgilerden kaynaklanan ama aynı zamanda göçmenliğe, mülteciliğe dair önyargılardan da beslenen birçok farklı adlandırma var. Statüler göç edenlere yaşamsal haklar tanıdığı için büyük önem taşıyor; bu statülerin doğru bilinmesi bu yüzden önemli. Diğer yandan, bu statülerin kişilerin kimliği olmadığını ve statüye işaret eden çeşitli sıfatların, kişilere, içinde buldukları koşullar nedeniyle verilen veya verilmesi gereken haklarla ilgili olduğunu hatırlamamız gerekiyor. ‘Misafir’ gibi, toplumsal kabulü artırmayı hedefleyerek kullanılan kavramlar, çıkış noktası olumlu bir amacı barındırsa dahi, uzun vadede bu kişilerin statü sahibi bireyler olduğunu unutmamıza neden olabiliyor. ‘Misafirlik’ yasal bir statü olmadığı için, Suriyelilerin haklarına yapılan vurguyu zayıflatma riski taşıyor.

13. slayt: Bu haber başlığı ve görseli sizce ne anlatıyor? [Soru katılımcılara yöneltilir.] Habere baktığımızda önce “Suriyeliler işsizliğe neden oluyor” başlığını görüyoruz. Bu başlık, haberde, Suriyelilerin ülkede işsizliğe sebep olduğuna dair net bir veri sunulduğu izlenimi veriyor. Ancak haber metnine bakıldığında, bir ‘algı araştırması’nın konu edildiği görülüyor. Vatandaşların Suriyeliler hakkındaki ‘düşünceleri’ni özetleyen bir araştırmanın sonuçları bize objektif veriler gibi sunulurken, haberin iç kısmındaki veriler bunu aksini gösteriyor: “Öte yandan resmi rakamlara bakıldığında işsizlik ve asayiş açısından Suriyeli sığınmacıların çok az etkisi olduğu görülüyor. Dolayısıyla Türkiye’deki bu algının yanlış anlamalar ve önyargılardan kaynaklandığını söylemek mümkün.” Mültecilere yönelik önyargının oluşup yayılmasının sebeplerinden biri de, hızla yayılan yanlış bilgiler ve çarpıtmalar. İddialar çoğu zaman bilimsel çalışmalarla desteklenmediği gibi, bilimsel çalışmaların sonuçları da çarpıtılarak aktarılabilir ve bu çalışmalar korkuyu besleyecek bir söyleme dönüşebilir. Burada bunun açık bir örneğini görüyoruz.

14. slayt: Bu haberin görselinde ve başlıklarında bir sorun görüyor musunuz? Size yanlış gelen bir şey var mı? [Soru katılımcılara yöneltilir.] Dezavantajlı gruplara acıma duygusuyla yaklaşmak toplum içinde yaygın, çoğu zaman da iyi niyetli bir tutumdur. Ancak bu durum, söz konusu kişilerin toplumun gözündeki kurban ve mağdur rolünü pekiştirir. Bir kişi veya grubun yaşadığı sorunlarla ilgili duygulara seslenmek kısa vadede bir yanıt alınmasını sağlayabilir, ancak eşitlikçi ve hak temelli bir yaşam için asıl ihtiyaç, kişilerin hak sahibi bireyler olarak görülmesi ve haklarının savunulmasıdır.

15. slayt: Sosyal medya, nefret söyleminin en çok açığa çıktığı mecralardan biri. Facebook örneğinde, Suriyeli bir grubun dâhil olduğu bir olayla ilgili bir gönderinin altına yazılmış, ‘linç çağrısı’ diyebileceğimiz yorumlar görüyoruz. Solda, Twitter örneğinde ise sınırın açılma kararının ardından yazılan yorumları görüyoruz.

16. slayt: Dünyanın diğer yerlerinden birkaç örnek, bize ortaklıkları göstermek için yeterli olacaktır. İngiltere’de bir gazete, “Göçmenler genç Britanyalıların işlerini çalıyor” başlıklı bir haber yapmış. Türkiye’deki işsizlikle ilgili haberlerin birçoğunda görülen suçlayıcı ton, bu haberde de karşımıza çıkıyor. Bilimsel araştırmalar bu tür bir iddiayı desteklemese de, göçmen karşıtı politikalarıyla tanınan Donald Trump göçmenlerle birlikte “korkunç bulaşıcı hastalıkların adeta sınırdan akarak geldiğini” iddia ediyor; göçmen sağlığını destekleyip hizmet sunması gereken bir sorumlu olarak insanların korkularını körüklüyor. Almanya’da bir gazete, Müslüman göçmenlerle ilgili olarak “Müslümanlara sınırları kapatın” başlığını atmış. Yine Almanya’da, beş popüler internet gazetesindeki ‘Türkiye’ ve ‘Türkler’ kelimelerinin geçtiği haberler incelendiğinde, bu kelimelerin birçoğunun terör, yasak, başörtüsü, cinayet, entegrasyon sorunu, tembellik gibi olumsuz kavramlarla birlikte kullanıldığı gözlemleniyor.

17. slayt: Nefret söyleminin sonuçlarını çoğu zaman doğrudan görmüyor, bu yüzden oluşturduğu riski göz ardı edebiliyoruz. Belirli grupları hedef alan söylemler, o gruplara yönelik ayrımcı tutumların meşrulaşmasına, gruplar arasındaki mevcut çatışmaların güçlenmesine neden oluyor. Dünyanın birçok yerinde, göçmenler, azınlıklar, dezavantajlı gruplar saldırılara maruz kalıyor.

18. slayt: Peki, toplumsal yaşamı doğrudan etkileyen bu nefret söylemi ve ayrımcı söylemle mücadele etmek için neler yapabiliriz? [Soru katılımcılara yöneltilir.]

ara (15 dakika)

---

19. slayt: En önemlisi, nefret söylemini ve ayrımcı söylemi fark edebilmek, bunların ciddi sonuçları olduğuna dair bir farkındalık yaratmaktır. Bazı ülkelerde olduğu gibi, nefret söyleminin yasalarla düzenlenmesi mümkün olsa da, bunun doğrudan bir çözüm olduğunu düşünmek doğru olmaz. Nefret söylemi yasaasının ifade özgürlüğünü kısıtlamaması ve doğru uygulanması için çok kapsamlı bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. Tabii ki, bu önemli ve uzun soluklu bir çaba. Ancak toplumsal anlayışın değişmesi, yani nefret söyleminin toplum tarafından bir sorun olarak kabul edilmesi ve insanların dillerini değiştirmek için sorumluluk duymaları da en az yasaların değişmesi

kadar önemli, hatta belki de daha önemli ve öncelikli. Bunu sağlamanın yollarından biri, olumlu alternatifler sunmak, yaygın söylemleri dönüştürecek yeni bakış açıları geliştirmek olabilir. Bu nedenle, bu çalışmada alternatif söyleme odaklanıyoruz.

20. slayt: Peki, alternatif söylem nedir? Alternatif söylem, insan haklarını ve insani değerlerini temel alarak sunduğumuz olumlu, hak odaklı söylemdir. Alternatif bir söylem, nefret söylemi kullanılarak bahsedilen bir olayı başka açılardan görmemizi ve anlamamızı sağlar. Nefret veya ayrımcılık içeren söylemi çürütmeye çalışmak ya da ona yalnızca karşı çıkmak yerine olumlu, üzerinde düşünülmüş bir alternatif sunmak; “Duruma bir de buradan bak” demek gibidir. Bakış açısını insan haklarına, insanlık onuruna yaslayarak yeni bir anlayış sunan alternatif söylemin birkaç örnekle somutlaştırabiliriz.

21. slayt: “İnsan hakları açısından bakmak”, kulağa en basit gelen yöntemlerden biridir. Hemen herkes insan haklarının önemini kabul eder ve insan haklarına saygı duyduğunu söyler. Ancak maalesef bu yaklaşımın uygulandığı durumlarla pek sık karşılaşmıyoruz. Yaygın önyargıların, yanlış bilgilerin, çatışmanın olduğu ortamlarda çoğu zaman olaylara tek taraflı bakılıyor ve insan hakları göz ardı ediliyor. Örneğin Suriyelilerin işsizlik sorununa yol açtığına dair bir söylemin yaygın olduğu toplumda, çok az kişi, aslında Suriyelilerin ucuz iş gücü haline geldiğini, işverenlerin durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak insan haklarına ve insanlık onuruna aykırı çalışma ve yaşam koşulları oluşturduğunu fark ediyor. Nefret söyleminin ve ayrımcı söylemlerin en belirgin özelliği, bir olayı, toplumsal koşulları değerlendirmeye katmadan, tek taraflı ve tek boyutlu olarak yansıtması ve bunu yaparken insan haklarını göz ardı ederek belirli grupları hedef almasıdır. Bu nedenle, nefret söylemine alternatif olarak sunulacak bir söylemin meseleye çok yönlü bakması, ilgili tarafların haklarını dikkate alan bir bakış açısı sunması gerekir. Bu haber metinlerinde bunun örneklerini görüyoruz. Soldaki haber, sorunu bir kimliğe veya gruba yükleyen söylemlerin aksine, sorunun altında yatan hak ihlalini ve ayrımcılığı göstererek, kaynağına dair alternatif bir bakış açısı sunmuş. Diğer örneği de aynı şekilde düşünebiliriz. Oturumun başında birlikte incelediğimiz “Suriyeli gelin” başlıklı haberde olduğu gibi, Suriyeli kadınlara yönelik ‘ahlaki’ açıdan suçlayıcı söylemlerin aksine, burada Suriyeli kadınların içinde bulunduğu, göz ardı edilen koşullar ve insan hakları ihlalleri vurgulanmış. Göçe zorlanan Suriyelilerin büyük bir kısmını oluşturan kadın ve çocukların taciz, cinsel saldırı ve aile içi şiddete uğradığı bilgisi öne çıkarılmış. İncelediğimiz örnekte görmezden gelinen insan ticareti gerçeği de ortaya konmuş.

22. slayt: Nefret söyleminin sebeplerinden birisinin ‘doğru bilinen yanlışlar’ olduğunu konuşmuştuk. Birçok yanlış bilginin, kanıtlanmamış haberin dolaşımında olması hem nefret

söylemini hem toplumsal çatışmayı körüklüyor. Bu nedenle birçok kurum ve kuruluş bununla mücadele etmeye çalışıyor. Hızla yayılıp büyük tepkilere yol açan haberleri inceleyen, teyit eden ve kaydını tutan teyit.org gibi oluşumlar, yanlış bilgiler üzerine kurulan nefret söylemlerine bir alternatif sunuyor.

23. slayt: Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern, iki camiyi hedef alan ve 50 kişinin ölümlüyle sonuçlanan silahlı saldırının ardından, ülkenin Müslüman toplumuna yönelik kapsayıcı tutumu ve söylemi dünya çapında, siyasi liderler de dâhil olmak üzere milyonlarca insana örnek oldu. Avrupa’da ve dünyanın diğer yerlerinde İslamofobik, Müslümanları terörle özdeşleştiren, göçmen karşıtı nefret söylemi yükselirken, Ardern Müslüman toplumunun haklarını önceleyen bir dili sahiplenerek nefret söylemine büyük bir alternatif sunmuş oldu.

24. slayt: Suriyelilere ve diğer mültecilere ilişkin söylemlerin ortak özelliklerden biri de, Suriyelilerin sesini barındırmamaları. Mültecilerin ifadelerine, olayın doğrudan muhatabı oldukları haberlerde bile çoğu zaman yer verilmediğini görürüz. Haberler dışında da mültecilere dair çok fazla genelleme ve önyargı olmasına rağmen, mültecilerin kendi seslerinin duyulduğu çok az mecra var. Bu nedenle, bir haber metnine ilgili tüm tarafların sesini katmak, mültecilere kendi sözlerini söyleyebilecekleri alanlar açmak ve hikâyeyi sahiplerinden dinleyerek anlatmak, nefret söylemine karşı güçlü bir alternatif sunacaktır.

25. slayt: Nefret söylemine alternatif oluşturacak bir yaklaşım geliştirmenin yolları, elbette, bu örneklerdekiyle sınırlı değil. İnsan haklarını, insanlık onurunu temel alarak sunacağımız her bakış açısı bir alternatif sağlayacak, nefret söyleminin teşvik ettiği anlayışı zayıflatacaktır. Burada unutmamamız gereken birkaç noktanın altını çizip sunumu bitireceğim. Alternatif bir söylem kurarken, mücadele etmek istediğimiz nefret söylemini tekrar etmekten kaçınmamız gerekiyor, çünkü bu tür tekrarlar ona daha fazla erişilebilirlik sağlayıp güç katabilir. Sunumun başında da konuştuğumuz gibi, nefret söylemi kasıtsız olarak da üretilebilir, kasıtlı olarak da; söylemin ‘niyetini’ her zaman göremeyiz ama sonuçlarını ve etkilerini görebiliriz. Yapmamız gereken, bu söylemi üreten kişilerle değil söylemin kendisiyle mücadele etmek. Nefret söylemi, çoğu zaman yerleşmiş kalıpyargılara ve önyargılara dayanır, insanlar bu söylemlere inanıp onları güçlü bir şekilde sahiplenebilirler. Bu nedenle, nefret söylemine alternatif sunarken, üzerine düşünülmüş, güçlü temellere dayanan bir açıklama vermek önemlidir. Bir gruba yönelik nefret söylemini dönüştürmeye çalışırken düşebileceğimiz hatalardan biri de, insanların acıma duygularına hitap eden, mültecileri kurbanlaştıran söylemler kurmaktır. İnsanları ‘fail’ ve ‘kurban’ gibi ikili zıt rollerden birine sıkıştırmak, benzer söylemlerin önünü açacaktır. Bunun yerine, nefret söyleminin hedefinde

olan grupların, haklara sahip, birbirlerinden bambaşka hayatları, meziyetleri, arzuları olan bireylerden oluştuğunu görmek ve göstermek gerekiyor.

Sunum tamamlandıktan sonra katılımcılara, oturum başındaki uygulamanın devamını yapacağınızı söyleyerek, onlardan dörder kişilik gruplara ayrılmalarını isteyin. Katılımcılar bu aşamada, analiz ettikleri nefret söylemi örnekleriyle ilgili alternatif söylem üretmek için çalışacaklar. Bu çalışmada kullanılacak olan posterlere, **Alternatif söylem posterleri** başlıklı dosyadan (EK 4) ulaşabilirsiniz.

Grup çalışmasının ardından, oturuma beşer dakikalık kısa grup sunumlarıyla devam edebilirsiniz. Sunumlar sırasında ve sonrasında, nefret söylemiyle mücadelenin mümkün olduğunu ve bunun için insan hakları temelli yeni bir söylem oluşturmanın taşıdığı önemi vurgulayın. Bu kısımda tartışmayı yürütürken bu bölümün sonunda yer alan alternatif söylem rehberinden faydalanabilirsiniz.

Nefret söylemi nedir?

Bir kişiyi veya grubu **din, dil, etnik kimlik, engellilik, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim ve benzeri özellikleri** temelinde ayırt ederek hedef alan, **önyargıya dayalı, olumsuz ve saldırgan** sözlü, yazılı veya görsel **ifadeler**, ‘nefret söylemi’ teşkil eder.

Nefret söylemi her zaman ‘doğrudan’ sonuçlar doğurmasa da, kasıtlı veya kasıtsız olarak hedef aldığı grupların, toplumsal ve siyasal yaşama katılım gibi **temel haklarının ihlal edilmesine yol açar.**

‘Söylem’ kelimesi, ‘söylemek’ fiilinden türetilmiş olması itibarıyla sözel olanı çağırırsa da, yalnızca ‘söylediklerimiz, konuştuklarımız’ anlamına gelmez. Bu kavram, söylediklerimizle birlikte davranışlarımıza, düşüncelerimize ve tutumlarımıza yön veren bir düşünceler bütünü, yani bir ideolojiyi anlatır.

Nefret söyleminin evrensel olarak kabul görmüş ve değişmez bir tanımı yoktur. Tanımı, tespiti ve doğurduğu tepkiler toplumdan topluma farklılık gösterir. Ancak her toplumda, demokratik düzene ve bireylerin temel haklarına zarar vermesi nedeniyle, nefret söylemi, uluslararası alanda tartışılan ve birçok devlet tarafından tanınan bir sorundur. Yerel ve uluslararası kuruluşlar, nefret söyleminin tespit edilip engellenmesi için çaba göstermektedir.

Türkiye’nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi, nefret söylemini tanımlayan ve kabul eden ilk hükümetler arası kuruluştur. **1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi** tarafından kabul edilen tavsiye kararında, nefret söylemi şu şekilde tanımlanmıştır: “Nefret Söylemi kavramı; ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel **hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan veya meşrulaştıran her tür ifade biçimini** kapsayacak şekilde anlaşılacaktır.”

Bu tanımı, **Türkiye dâhil 47 üye ülke** kabul etmiştir.

Bu, farklı coğrafya ve toplumlardaki ortaklıkları anlatmak üzere yapılmış, geniş ve kapsayıcı bir tanımdır. Bu tanımın kapsamı, söylemin mekânsal ve tarihsel bağlamına göre şekillenebilir. Söylemi üretenin konumu, ifadenin kimin

hakkında olduğu, ne zaman, hangi amaçla söylendiği, hangi kitleye ulaştığı gibi unsurlar, söylemin bağlamını oluşturur. Bir ifadenin eşitlikçi ve adil bir bakışı mı, yoksa ayrımcı bir anlayışı mı güçlendirdiğini, ancak bu bağlamı inceleyerek anlayabiliriz.

Nefret söylemi her zaman doğrudan kin ve öfke dolu veya aşağılama içeren ifadelerle ortaya çıkmaz; hatta zaman zaman ‘normal’ ve ‘mantıklı’ dahi görünebilir. Bu nedenle, nefret söylemini teşhis etmek her zaman kolay olmayabilir.⁶ Önyargılara ve kalıpyargılara dayanan ifadeler veya dile yerleşmiş deyimlerde bu durum görülebilir. Örneğin, ‘gâvur eziyeti’, ‘gâvur inadı’ gibi ifade kalıpları ve “Ayıdan post, gâvurdan dost olmaz” gibi deyimler, ‘gâvur’ kelimesini kötü, korkulan, istenmeyen niteliklerle eşleyerek gayrimüslimleri hedef alır; Müslüman olmayanların ‘merhametsizlik’, ‘zalimlik’ gibi kavramlarla ilişkilendirilmesine neden olur. Bu tür ifadelerin yaygın olarak kullanılması ve kanıksanmış olması, söz konusu grup veya kimlik üzerindeki etkilerinin fark edilmesini zorlaştırır.

Nefret söylemi, **doğrudan ve dolaylı olarak bir kişiyi, grubu veya kimliği hedef alması ve olumsuz olması** itibariyle diğer ayrımcı ifadelerden ayrışır. Ayrımcı bir anlayışı teşvik eden her ifade nefret söylemi olarak değerlendirilmez. Nefret söylemine kıyasla daha ince bir şekilde kurgulanmış, doğrudan nefret söylemi kapsamına girmeyen olan kimi ifadeler, ayrımcı söylem olarak nitelendirilir. Ayrımcı ve ötekileştiren mesajları daha örtük bir şekilde veren bu tür ifadeler bir kimliği veya grubu açıkça hedef almaz, nötr, hatta olumlu görünebilirler. Örneğin, engelliliği/sakatlığı medyada dram ya da trajedi olarak veya engelli/sakat kişiyi mucize olarak gösteren ya da çocuklaştıran ifadeler ayrımcı söylem kapsamında değerlendirilebilir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, ayrımcı söylem, nefret söylemini de içine alan, ondan daha geniş bir kategoridir.

Nefret söylemi, toplumdaki ayrımcılığın dildeki şiddetli ve saldırgan karşılığı ve ayrımcı dilin bir alt kümesi olarak görülebilir.

Ancak burada önemli olan, bu iki kavram arasındaki ayırmadan ziyade, dildeki ayrımcılığı ve şiddeti görebilmektir. Konu hakkında yasal bir kısıtlama ve düzenlemenin olmadığı Türkiye’de nefret söylemini ve ayrımcı söylemleri tespit etmek, toplumdaki ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve söylemin yol açtığı kötü sonuçların önüne geçilmesi açısından büyük önem taşır.

Nefret söylemi nasıl tespit edilir?

Nefret söyleminin tespiti için yerel ve uluslararası çalışmalar tarafından benimsenmiş birçok metot kullanılıyor. Bu metotlardan biri, Hrant Dink Vakfı'nın 2009'dan beri Türkiye'de medya ve söylem konusunda sistematik ve kesintisiz bir şekilde yürüttüğü 'Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi' adlı proje kapsamında üretildi. Projede, tüm ulusal gazeteler ve yaklaşık 500 yerel gazete, etnik, dinî ve ulusal kimliklerle ilişkilendirilen bazı anahtar sözcükler kullanılarak taranıyor.

Bu tarama esnasında okunan metinler üç temel soru etrafında inceleniyor:

İncelenen ifade bir grubu veya kimliği hedef alıyor mu?

Söylemin hedefi hâlihazırda ayrımcılığa uğrayan, haklarına erişimde sorun yaşayan, baskı ve/veya şiddet gören hassas kişi ya da gruplar mı?

Hedef alınan gruba veya kimliğe nasıl yaklaşıyor?

- Bir kişi ya da münferit bir olaydan yola çıkarak bir topluluğun/ kimliğin bütününe yönelik olumsuz genelleme, çarpıtma, abartma, olumsuz atıf içeren söylemler (örn. "Suriyeliler gına getirdi")
- Devletlerarası siyasi ve diplomatik ilişkilerle bağlantılı olarak söz konusu ülkelerde yaşayan tüm insanları hedef alan söylemler (örn. "Yahudi yine saldırdı")
- Konu edilen kişileri ve grupları sosyal, iktisadi, kültürel tehdit veya güvenlik tehdidi olarak temsil eden söylemler (örn. "Suriyeliler işsizliğe neden oluyor", "Müslüman terörü", "Hıristiyan terörü")
- Bir topluluk hakkında düşmanlığı, şiddeti ve savaşı çağrıştıran ifadelerin yer aldığı söylemler (örn. "Rum vahşeti")
- Bir topluluk hakkında doğrudan küfür, aşağılama, hakaret içeren söylemler (örn. "kalles", "hain", "ahlaksız")
- Bir kimliğin veya kimliğin bir özelliğinin nefret, aşağılama unsuru olarak kullanıldığı, simgeleştirildiği söylemler (örn. "Bizi Eurovision'da Yahudi mi temsil edecek?")

Üretildiği toplumdaki mevcut siyasi, sosyal ve tarihsel koşullar nedir? Bu koşullar düşünüldüğünde ifadenin olumsuz etkileri ve sonuçları olabilir mi?

Söylemin üretildiği toplumda konu ile ilgili mevcut siyasi, tarihsel, sosyal durum nedir? (örn. Göç durumu, geçmişten gelen düşmanlık anlatıları,

gruplar arasında mevcut bir çatışma/önyargı vb. koşullar) Söylemle karşılaşan dinleyici kitlesi ile söylemin hedefi olan grup(lar) arasındaki bir çatışmaya ve/veya önyargıya dayalı sosyal, siyasi ve tarihsel bir anlatı var mı?

Herhangi bir grup veya kimlikten bahseden bir ifade gördüğünüzde şu soruyu sorun: Bu ifade, nefret söylemi ve/veya ayrımcı bir söylem olabilir mi?

Nefret söyleminin temelinde ne yatar?

Nefret söylemi, kişileri ya da grupları grup aidiyetlerinden dolayı hedef alır. Söylemin temelinde bu gruplara yönelik sosyal, siyasi ve tarihsel anlatılarla beslenen önyargılar ve kalıpyargılar vardır.

Nefret söylemi, gündelik yaşamdaki bireysel ilişkiler de dâhil olmak üzere, iş hayatında, siyasette, ders kitaplarında, hukuk metinlerinde, sağlık hizmetlerinde; özetle hayatın her alanında karşılaşılan ayrımcılığın, söylem yoluyla bir tür saldırıya dönüşmesidir.⁸

Kavramın içinde yer alan 'nefret' ifadesi nedeniyle nefret söylemi, kişisel bir duygu ve rahatsızlık biçiminde anlaşılmaktadır. Önyargılı olumsuz duygu ve tutumlardan besleniyor olsa da, nefret söylemi kişisel duyguların dışavurumundan veya iletişim hatalarından ibaret değildir; toplumsal yapı içinde bu tür söylemlerin hedefi olan gruplarla, faili olan gruplar arasındaki mevcut eşitsizliklerden kaynaklanır. Nefret söylemi, toplumu oluşturan gruplar arasındaki hiyerarşiyi pekiştiren bir dışlama, değersizleştirme ve düşmanlaştırma anlayışının bir parçasıdır.⁹

Nefret söylemi nerelerde karşımıza çıkar?

Nefret söylemi belirli bir mesleğe veya toplumsal alana özgü bir sorun değildir. Dilin olduğu her yerde; yazılı basın, medya, sosyal medya, siyaset, kamu, eğitim, bilim ve günlük hayat gibi, çok çeşitli alanlarda ve bağlamlarda karşımıza çıkar.

Diğer yandan, her gün söylem üreten veya kamuoyu liderlerinin, siyasilerin, iş adamlarının ve benzer kişilerin söylemlerini yeniden üreten medyanın işlevi üzerine ayrıca düşünmek gerekir. Geleneksel ve yeni biçimleriyle medya, insanların dünya ve dünyanın işleyişi hakkında neyi, nasıl öğreneceğini etkileyen sistemler oluşturur. Medya, varsayılanın aksine, her zaman 'gerçekliği olduğu gibi yansıtmak' için çabalamaz; gerçekliğe dair birbirinden farklı tanım, kimlik, imaj ve görüntüler inşa eder ve bu temsiller, bireyler tarafından içselleştirilir.¹¹

Kamusal söylem büyük ölçüde medyanın etkisi altındadır. Yasama, yürütme ve yarıdan sonra 'dördüncü kuvvet' olarak nitelendirilen medya, çeşitliliği ve farklılığı öne çıkarma gücüne sahip olduğu gibi, toplumsal kutuplaşma ve çatışmanın yükselmesinde etkili ve yönlendirici de olabilir.¹² Medya sorumsuz ve dikkatsiz davrandığında, ırkçılığı ve nefreti tetikleyip bu tutumları güçlendirebilir, hatta meşrulaştırabilir.¹³ Dolayısıyla medya, nefret söyleminin üretilmesinde en etkili olan mecralardan biridir. Ancak unutulmaması gerekir ki, bir mecranın etkisi, o toplum içindeki gücüne bağlıdır. Örneğin otoriter bir rejimle yönetilen bir toplumda, siyasilerin söylemleri, çeşitli mecralarda üretilen tüm diğer söylemlerden daha güçlü bir etki yaratabilir.

Nefret söyleminin tespit edilmesi neden önemlidir?

Nefret söylemi, odağındaki grup ve/veya kişilere yönelik tahammülsüzlüğün önünü açarak bu kişi veya gruplara yönelik şiddet, düşmanlık, ayrımcılık gibi düşmanca algı ve tutumların yaygınlaşmasına neden olur. Hedef alınan gruplara, tekrar tekrar "Toplumda size yer yok" mesajını verir. Bu mesajlara sıklıkla maruz kalan grup üyeleri sessizleşir ve pasifleşir. Bu durum kaçınılmaz olarak demokratik düzene zarar verir, çünkü bu kişilerin en temel hakları olan toplumsal ve siyasal yaşama katılım hakkı ihlal edildiği gibi, yaşam hakları da sıklıkla tehlike altına girer.¹⁴

Nefret söylemi

- Önyargıya dayalı, **olumsuz ve/veya saldırgan** bir ifadedir. Sözlü, yazılı ya da görsel olarak üretilebilir.
- Bir kişiyi veya grubu, dinî ve etnik kimlik, engellilik, cinsiyet, cinsel yönelim gibi özellikleri yönünden ayırt ederek **hedef alır**. Kasıtlı veya kasıtsız olabilir.
- Dolaylı veya doğrudan, o kişinin veya grubun **insan haklarını ihlal ederek zarar görmelerine neden olur**.

SIKÇA SORULAN SORULAR

'Nefret söylemi' kavramı ifade özgürlüğü hakkı ile çelişmez mi?

İfade özgürlüğü; demokrasi, fikir çeşitliliği, kişilerin düşünsel gelişimi ve kendilerini gerçekleştirmeleri gibi bağlamlarda hayati bir önem taşır, ancak mutlak

bir hak değildir; devletler, uluslararası insan hakları hukuku kapsamında, belirli istisnai koşullar altında, ifade özgürlüğü hakkını kısıtlayabilir.¹⁵

'Nefret söylemi' kavramını yalnızca söylemi üreten kişinin ifade özgürlüğü açısından değerlendirmek, bu iki kavramın birbirine karşıt olduğu yanlışını yaratır. Oysa, 'nefret söylemi' kavramı, söylemin yöneldiği kişilerin ve grupların haklarını korumak için kullanılmaktadır. Söylemi üretenin ifade özgürlüğü hakkı, ancak ayrımcılığa maruz kalan kişinin **ayrımcılıktan korunma hakkı**¹⁶ ile birlikte var olabilir. Aksi halde, toplumda ifade özgürlüğü hakkını kullananlar ile nefret söylemine maruz kalanlar arasındaki eşitsizlik sürecektir. İfade özgürlüğü ancak herkesin eşit olarak konuşabildiği ve belirli grupların ayrımcı söylem veya politikalarla dışlanıp sessizleştirilmediği bir toplum düzeninde güçlenebilir.

Nefret suçu nedir?

Nefret söylemi, çoğu zaman nefret suçuna giden süreçte tetikleyici bir unsur olduğundan, bu iki kavram sık sık birbiriyle karıştırılır. Bir suçun nefret suçu olarak değerlendirilmesi için, ilgili ülkenin ceza hukukunda tanımlanmış ve nefret içeren bir saikle işlenmiş olması gerekir.

Bir kişiyi ya da grubu hedef alan ve ırk, etnisite, ulusal köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel veya fiziksel engel ya da cinsel yönelim gibi nedenlerle işlenen her türlü suç, nefret suçu kapsamına girer. Diğer suç tiplerinden farklı olarak, eylemin mağduru olan kişinin veya kişilerin o suçların hedefinde olmasının nedeni, ait oldukları (olmasalar bile öyle algılandıkları) gruplara duyulan önyargılardır. Bu nedenle, nefret suçları toplumsaldır. Yalnızca saldırgan ya da mağdurların değil, toplumun genelinde farklı grupların birlikte yaşamaya ilişkin anlayış ve pratikleri ile doğrudan bir ilişkisi vardır.¹⁷

Türkiye'de ve dünyada nefret söylemine dair yasal düzenlemeler var mıdır? Nefret söyleminin anayasayla yasaklanması ne anlama gelir?

Nefret söylemine dair **yasal düzenlemeler çeşitlilik göstermektedir**. Örneğin, Hollanda Ceza Kanunu'na göre "Bir grubun ırkı, dini veya hayat felsefeleri, cinsel yönelimleri ya da fiziksel, psikolojik veya ruhsal engellilikleri bağlamında kendisini açıkça, sözlü, yazılı olarak veya grafikte, kasıtlı bir şekilde aşağılayıcı olarak ifade edenler, bir yıldan daha fazla olmayacak şekilde hapis cezası veya üçüncü

kategori para cezası ile cezalandırılır.”¹⁸ Diğer yandan, bazı ülkelerde nefret söylemi kapsamındaki ifadeler, ifade özgürlüğünün koruma alanı içinde değerlendirilir. Örneğin, nefret söyleminin ifade özgürlüğü çerçevesinde değerlendirildiği ABD’de, nefret söylemi içeren bir ifade ancak açık ve mevcut bir tehlike doğurduğu takdirde ifade özgürlüğü kapsamında çıkarılır.¹⁹ Her koşulda, tekil olaylar üzerinden incelenmesi gerektiği için nefret söyleminin cezai tespiti zordur.

Türkiye’de ise, nefret söylemini doğrudan yasaklayan anayasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Türk Ceza Kanunu’nun ‘Halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşışılama’ başlıklı 216. maddesi, nefret söylemiyle mücadele bağlamında tanımlanabilecek en yakın suçtur. Bu maddeye istinaden, nefret söylemine dair cezai işlem uygulanan bazı olaylar: 2004’te Erzurum’da bir sağlık ocağında çalışan bir doktorun, hastalara “Pis Kürtler! Hepinizi öldürmek gerekir” demesi; 2007’de İzmir’deki Türkçü Toplumcu Budun Derneği’nin yürüttüğü, “Kürt nüfus azaltılsın, Kürtler kısırlaştırılsın” kampanyası; 2008’de Denizli Çivril’de köylülerin, “Kürtler çoğalıyor, biz kovmazsak köyü ele geçirecekler” iddiası.²⁰

Ancak bu madde çoğu kez tersinden yorumlanarak, dezavantajlı grupların nefret söylemi karşısında korunması için değil, bu grupların aleyhine uygulanması nedeniyle eleştirilmektedir. Örneğin, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu’nun (ECRI) raporuna²¹ göre, bu maddede (216. madde) belirtilen temeller arasında etnik köken, renk, dil, milliyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet aidiyeti yer almamaktadır. Aynı zamanda, maddede, suçun oluşması için kamu düzenine tehdit teşkil edecek nitelikte açık bir tehlike ortaya koyması gerekliliğinin ortadan kalkması gerektiği savunulmaktadır.

Dolayısıyla, nefret söyleminin yasal olarak tanınması için, öncelikle herkesin bu yasadan eşit şekilde faydalanmasını sağlayacak anayasal bir düzen gerekmektedir. Aksi takdirde, nefret söylemini yasaklayan bir kanun, risk altındaki dezavantajlı grupları mağdur edebilir. Hatta bu grupların haklarının korunmasını destekleyici ifadelerin kısıtlanması ve ifade özgürlüğünün ihlali olarak da sonuçlanabilir. Dolayısıyla, aslında birbirinin karşısı olmayan, aksine bir arada kazanılması gereken **ifade özgürlüğü hakkı ile ayrımcılıktan korunma hakkı** için yapılacak hukuki mücadelede bu anlamda büyük önem taşır. Ancak yasalar, nefret söylemiyle mücadelede yasal düzenlemelerin ötesine geçilerek, toplumsal dönüşümü hedefleyen başka araçlar da üretmek gereklidir. Yasemin İnceoğlu’nun dediği gibi, “Çoğu zaman bu merang etkisi yaratabilen 216. maddenin kalkması gerektiği ifade edilirken, ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı bir başka yasa arayışına girmek, Türkiye’de zaten zayıf bir karneye sahip olan basın özgürlüğüne büyük bir tehdit” oluşturabilir.²²

Alternatif söylem rehberi

Alternatif söylem nedir?

Alternatif söylem, nefret söylemi ve ayrımcılıkla mücadele etmek için kullanılabileceğimiz araçlardan biridir. Açıklık, farklılıklara saygı duyma, özgürlük ve eşitlik gibi, insan haklarını ve demokratik değerleri temel alır. Alternatif söylem, yeni ve farklı kelimelerin kullanılmasından ibaret değildir; olayları başka açılardan görme, anlama ve anlamlandırma olanağı sağlayan yeni ve olumlu anlatılar önerir; duyulmayan hikâyeleri öne çıkarır. Alternatif söylem, **hak odaklı bir dil ve anlayışı** esas alır.

Alternatif bir söylem yaratmak neden önemlidir?

Söylem önemlidir, çünkü düşünme biçimimizi, kararlarımızı ve hareketlerimizi etkiler. Bir toplumda neyin doğru ve normal, neyin yanlış ve anormal kabul edileceğini o toplumdaki hâkim söylemler belirler. Hâkim söylemlerin ilettiği bakış açısı, tek gerçeklik ve doğru olarak kabul edilir. Bunların sorgulanmasına izin verilmez; alternatif anlatılar reddedilir. Sonuç olarak, düşünce özgürlüğünden başlayarak, çoğulcu ve demokratik bir toplum için gerekli olan tüm temel haklar ve değerler tehlikeye girer. Bu nedenle, baskıcı etkileri olabilecek her türlü ayrımcı ve nefret içerikli söylemi dönüştürmek önemlidir. Bunların yerine, insanları aynı gerçekliğin farklı yüzlerini görmeye davet eden bakış açıları ve veriler kullanılmalıdır.

Alternatif söylem nasıl oluşturulur?

Alternatif bir söylem dört aşamada kurulabilir:

1. adım: Ayrımcı ve nefret içerikli söylemin analiz edilmesi,
2. adım: Değerlendirilen söylemin yerine etkili bir alternatif söylem tasarlanması,
3. adım: Söylemi hayata geçirmek için işbirliği yapılması,
4. adım: Sonuçların takip edilmesi ve değerlendirilmesi

Nefret söylemi, etkisi güçlü veya düşük olan çok çeşitli mecralar aracılığıyla hayatımıza yayılarak ayrımcılığın normalleşmesine ve şiddetlenmesine yol açar. Dolayısıyla, alternatif bir söylemin savunuculuğunu yapmak hayati önem taşır. Özellikle kamu, medya ve sivil toplum gibi, toplumsal hayatta etki gücüne sahip sektörlerin çalışanları tarafından üretilecek alternatif bir söylem doğrudan sonuç

verebilir. Kurumlarda hak odaklı bir dilin benimsenmesi ve yayılması, kamusal söylemin dönüşmesine önemli bir katkı sunabilir.

Birinci adım: Nefret söyleminin analiz edilmesi

Etkili bir alternatif söylem üretmek için, karşı çıkmak istenen nefret söyleminin içeriği ve olası etkilerinin analiz edilmesi gerekir:

- **İncelenen ifade hangi grup ya da kimlikten bahsediyor?** Söylemin hedefleri hâlihazırda ayrımcılığa uğrayan, baskı ve/ya şiddet gören hassas kişiler ya da gruplar mı?
- **Hedef alınan grup veya kimliğe nasıl yaklaşıyor?** Hedef alınan kişi ve gruplar sosyal, ekonomik, kültürel tehdit veya güvenlik tehdidi olarak temsil ediliyor mu? Bir kişi ya da münferit bir olaydan yola çıkılarak bir topluluğun/kimliğin tümüne yönelik olumsuz genellemeler yapılıyor mu? Bir grup hakkında doğrudan küfür, hakaret ve aşağılama ifadeleri kullanılıyor mu? Üretilen söylem, hedef alınan kimliklere yönelik düşmanlığı, şiddeti ve savaş söylemini yaygınlaştırıyor mu? Devletlerarası siyasi ve diplomatik ilişkilerden dolayı, söz konusu ülkelerde yaşayan tüm insanlar hedef alınıyor mu?
- **Söylemin dayandığı bilgi kaynakları ve veriler neler?** İddia edilen bilgiler bilimsel bir kaynağa dayanıyor mu? Bu kaynak neye göre seçilmiş? Görüşü alınmayan ilgili bir taraf var mı?
- **İfadenin hangi sosyal, siyasi ve tarihsel koşullar altında üretilmiş?** Göç durumu, geçmişten gelen düşmanlık anlatıları, gruplar arasında mevcut bir çatışma/önyargı vb. koşullar var mı?
- **İfadeyi yaymak için kullanılan iletişim ve yaygınlaştırma araçlarının etkisi/gücü nedir?** Söylem, sosyal medya, popüler bir televizyon ya da radyo kanalı gibi güçlü ve etkili iletişim kanallarıyla yaygınlaştırılıyor, sık sık tekrar ediliyor mu? Söylemin üretildiği yerde popüler olan ve geniş kitlelere ulaşan iletişim araçları kullanılıyor mu? Söylemi üreten kişi toplumun tümü veya bir kesimi tarafından bir lider veya önemli bir şahsiyet olarak görülüyor mu?
- **Bu söylemin ne tür etkileri ve sonuçları olabilir?**

Nefret söylemi kaynağını birden çok unsurdan alabilir. Bu unsurların hepsiyle aynı anda mücadele etmek çok zordur. Etkin ve duruma özel tasarlanmış bir alternatif söylem geliştirmek için anlatının mücadele edilmek istenen kısmına odaklanması daha verimli olacaktır.

İkinci adım: Alternatif söylemin tasarlanması

1. Amacın belirlenmesi

Analiz ettiğim nefret söylemiyle mücadele ederek neyin gerçekleştiğini görmek istiyorum? Kısa, orta ve uzun vadede yaratmak istediğim etki nedir?

2. Alternatif bakış açısının (vizyonun) belirlenmesi

Bu adım, alternatif söylemin temelini oluşturur. Bu adımda alternatif söylemin teşvik etmesi istenen bilgi, davranış ve değerler tanımlanır. Ayrımcı anlayışın yerine sunulacak alternatif anlayışa, yani vizyona karar verilir.

Nefret söyleminin en belirgin özelliklerinden biri, toplumsal koşulların ve hedef alınan grupların haklarının gözardı edilmesidir. Bu nedenle, alternatif söylem üretirken şu iki soruya yanıt vermek önemlidir:

- Bahsi geçen olay veya durumla ilgili olarak öne çıkarılması gerektiğini düşündüğünüz, gözardı edilen bir durum ya da bilgi (temel bir hak, yanlış bir bilginin doğrusu, tarihsel bir bilgi/olay vb.) var mı? Varsa nedir?
- Olaya bakışımızı ve anlayışımızı değiştirecek alternatif bir bakış açısı nasıl olabilir? (İnsan hakları, bir arada yaşam, sorumluluk, sosyal uyum, eşitlik...)

Amaç ve vizyonun açık ve net olarak tanımlanması, kurulacak söylemin güçlü olmasını sağlar. Çünkü, nefret söylemi yalnızca kelimelerden ibaret değildir; belirli bir bakış açısını ve mesajı tekrarlayarak üretirler. Nefret söylemiyle mücadele edebilmek için, nefret söyleminin altında yatan bu ayrımcı anlayışı fark etmek ve onun yerine olumlu alternatifler sunmak gerekir. Bu nedenle, **üretmek istediğiniz alternatif söylemin mesajını net bir cümleyle ifade etmeye çalışmak önemlidir.**

Örneğin, mültecilerin toplumsal değerlere yönelik tehdit unsuru olarak yansıtıldığı bir nefret söyleminin yerine, çokkültürlülüğün bir zenginlik kaynağı olduğunu veya mülteciliğin bir insan hakkı olduğunu savunan bakış açıları öne çıkarılabilir.

Alternatif söyleminizin bakış açısını belirlerken doğrudan nefret söylemini hedef almaktan kaçınınız. Alternatif söylemin amacı bir nefret söylemini çürütmek değil, onun yerine düşünülmüş, olumlu bir alternatif sunmak ve öne çıkarmaktır.

3. Hedef kitlenin tanımlanması

Hedef kitle, amaç doğrultusunda belirlenmelidir. Hedef kitlenin doğru belirlenmesi, alternatif söylemin yaygınlaştırılacağı platformların seçilmesinde yardımcı olur. Bir söylem üretirken hedef kitleniz, toplumun geneli olabilir, ancak bu, etkili bir söylem kurmak için çok geniş bir hedeftir. Kitlenin özelliklerini ve ihtiyaçlarını belirlemek, kuracağınız söylemin etkili olmasına yardımcı olacaktır. Genç bir kitleye hitap etme biçimi ile, yetişkin bir kitleye veya resmi dilin hâkim olduğu bir sektöre hitap etme biçimi birbirinden farklı olacaktır. Kitleyi belirlemek, bu koşullara uygun bir söylem üretmeyi sağlar.

Örneğin, mültecilerin eğitim alanında dışlanmasına yol açan bir nefret söylemine veya ayrımcı söylemlere karşı kurulacak bir alternatif söylem, öğrencilere, velilere veya öğretmenlere yönelik olabilir.

4. İçerik ve üsluba karar verilmesi

Bu adımda, kurulacak yeni söylemin tonuna ve içeriğine karar verilir. İçerik ve üsluba, söylemin hitap ettiği kitleye uygun olmalıdır.

Örneğin, mülteciler hakkında resmî ve saldırgan bir tonla kurulan nefret söylemine karşı mizahi bir ton taşıyan, alternatif bir dil kullanılabilir. Önemli olan, hedeflenen kitleye mesajın ulaşmasını sağlamaktır.

İçeriği ve üslubu belirlerken

- reddettiğiniz nefret söylemini vurgulamayın,
- olumlu ve yaratıcı alternatifler sunun,
- hedef kitlenizin ilgisini çekin,
- hedef kitlenize, alternatif bakış açılarını keşfetmek ve üzerinde düşünmek için alan açın,
- nefret söylemini ve onu üretenleri sadece kötüleyen mesajların uzun ömürlü ve etkin olması imkânsızdır, dolayısıyla nefret söylemine ve onu üretenlere karşı olumlu bir alternatif öneri, üzerinde düşünülmüş bir açıklama sunun,
- kurbanlaştırmayın; nefret söyleminin hedefindeki kişilere yönelik olarak acıma yoluyla empati duygusu uyandırmaya çalışmayın. Bu yaklaşım, söz konusu kişilerin toplum gözündeki kurban ve mağdur rolünü pekiştirecektir. Duygulara seslenmek kısa vadede bir yanıt almanızı sağlayabilir ama kalıcı bir değişim için insan haklarına vurgu yapmalısınız.

5. Kullanılacak araçların seçilmesi

Mesajımı en etkin şekilde nasıl ve hangi araçlarla iletebilirim? Hangi iletişim kanallarını ve medya organlarını, ne düzeyde kullanmalıyım?

Bu adımda, alternatif söylemin hedeflenen kitleye ulaşabilmesini sağlayacak en uygun araçlar seçilmelidir. Eğer bir kurumda çalışma yapılıyorsa, o kurum içinde iletişimin hangi kanallar ve kişiler aracılığıyla sağlandığı tespit edilir.

Söylemin üretileceği bağlama göre tüm iletişim kanalları değerlendirilmelidir. Örneğin, sosyal medya nefret söyleminin en hızlı ve en yüksek sayıda üretildiği alanlardan biri olduğu gibi, alternatif söylemlerin yayılması için de elverişli bir alandır. Ancak bir söylemin yayılabileceği kanallar sosyal medya veya medyayla sınırlı değildir; filmler, festivaller, atölyeler aracılığıyla da alternatif söylem üretilbilir ve yayılabilir.

Üçüncü adım: Alternatif söylemi hayata geçirmek için işbirliği yapılması

Bu adımda, ilgili ve etkili tüm gruplar belirlenmeli ve onlarla işbirliği yapılmalıdır.

Alternatif söylemin kurulmasına hangi gruplar yardımcı olabilir? Alternatif söylemin etkisini kimler aracılığıyla güçlendirebiliriz? Mesajımı iletmek istediğim kitle üzerinde kimler ve hangi kurumlar etkili olabilir?

Alternatif söylemin hayata geçirilmesi aşamasında, etkili olabilecek kişi ve kurumlar alternatif söyleme dâhil edilmelidir. Eğer bir kurum içinde alternatif söylem çalışması yürütülüyorsa, bu çalışmayı destekleyebilecek yetkililerle iletişime geçmek ve onları sürece dâhil etmek gerekir. Çalışmanın başka bağlamlarda yapılması durumunda ise böyle bir söylemi destekleyebilecek tüm etkili kişi ve kurumların belirlenmesi ve onların da çalışmada rol almasının sağlanması önemlidir. Etkili aktörler kamu kurumları, medya kuruluşları ya da sivil toplum örgütlerin yanı sıra tanınmış kişiler, sanatçılar, siyasiler ve diğer kamusal figürler de olabilir.

İşbirliği yaparken özellikle nefret söyleminin hedefinde yer alan grupların katılımını sağlamak önemlidir. Alternatif söylemin güçlendirici olması ve adil olmayan güç ilişkilerinin yeniden üretilmemesi için hedef grupların katılımı vazgeçilmezdir. Bu süreçte, farklı tarafların işbirliği yapmaya teşvik edilmesi, etkili bir alternatif söylem üretilmesi açısından önemlidir.

Dördüncü adım: Alternatif söylemin etkilerinin takip edilmesi ve değerlendirilmesi

Burada amaç, ürettiğimiz söylemin etkisine dair fikir sahibi olmaktır. Yola çıktığımız amaç ile vardığımız nokta arasındaki ilişkiye bakmamız gerekir. Çünkü

üretilen her söylem beklenen etkiyi yaratmayabilir. Daha önemlisi, üretilen söylemin beklenenden çok farklı veya istenmeyen etkileri olabilir.

Söylemin etkisi ve sonuçları değerlendirildiğinde, önceki aşamalardaki bir eksiklik fark edilebilir. Böylece hedeflenen kitle, üslup, kullanılacak araçlar veya etkili aktörlerin değiştirilmesi ya da yenilenlerinin eklenmesi gibi, söylemi geliştirici ve güçlendirici yeni adımlar atılabilir.

“Söylem kimlere ulaştı?”, “Mesajı nasıl algıladılar?”, “Soruna yaklaşımları nasıl değişti?” gibi sorular yönlendirici olarak kullanılabilir.

Bu sorulara yanıt verirken tıklanma sayısı, dağıtılan poster sayısı gibi somut ölçütler üzerinden değerlendirme yapılabilir.

Alternatif söylem oluştururken atlanmaması gereken noktalar

Alternatif söylem oluştururken, insan hakları değerleri ve ilkelerinin bütün süreç boyunca korunması kritik önem taşır. Her adım insan haklarını yansıtmalı, insan hakları ışığında atılmalıdır.

Alternatif söylemin güçlendirilmesi için destekleyici istatistik, veri, bilgi ve kaynaklardan oluşan bir havuz geliştirilmelidir.

Nefret söylemini üreten kişilerle değil, nefret söylemiyle mücadele edilmelidir. Meseleyi kişisel boyutta ele almak, nefret söylemini üretenler adına koruyuculuk yapılmasına neden olarak durumun daha da kötüleşmesine neden olabilir.

Alternatif söylemin doğurabileceği tepkilerden zarar görmemek için bu tepkilerle başa çıkma stratejileri geliştirilmelidir.

Alternatif söylem için, mevcut hiyerarşik güç ilişkilerini yeniden üretmeyen bir dil kullanımı çok önemlidir. Bu amaçla, nefret söyleminin hedefindeki sosyal gruplar hakkında bilgi sahibi olunması, bu gruplara üye kişilere danışılması ve alternatif söylemin üretilmesi için alan açılması faydalı olacaktır.

Nefret söylemi karşısında sessiz kalanların da tartışmaya katılmasını ve nefret söylemiyle mücadeleye destek vermesini teşvik edecek bir dil kullanılmalıdır.

Hedef kitlenin alternatif söyleme yakınlık hissetmesi için, kullanılan dil büyük önem taşır. Başarılmak istenen amaçlara dayanarak, içerik ve ton dâhil edilmesi istenen farklı kitlelere göre yeniden ayarlanmalıdır.

faydalı kaynaklar

Bu rehber hazırlanırken yararlanılan, bu alanda çalışmak ve daha fazla bilgi almak için başvurulabilecek kaynaklar:

- Agata de Latour, Nina Perger, Ron Salaj, Claudio Tocchi ve Paloma Viejo Otero, ***WE CAN! Taking Action against Hate Speech through Counter and Alternative Narratives*** (Macaristan: Avrupa Konseyi, 2017), <https://rm.coe.int/wecan-eng-final-23052017-web/168071ba08>
- Henry Tuck ve Tanya Silverman, ***The Counter-Narrative Handbook*** (Londra: Institute for Strategic Dialogue, 2016), http://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2016/06/Counter-narrative-Handbook_1.pdf
- Charlie Winter ve Johanna Fürst, ***Challenging Hate: Counter-speech Practices in Europe*** (Londra: Online Civil Courage Initiative, 2017), <https://icsr.info/wp-content/uploads/2018/03/ICSR-Report-Challenging-Hate-Counter-speech-Practices-in-Europe.pdf>
- Paul Iganski ve Abe Sweiry, ***Stopping Hate: How to Counter Hate Speech on Twitter?*** (Brüksel: Media Diversity Institute), <https://getthetrollsout.org/stoppinghate>

4. Değerlendirme ve kapanış

Eğitim çalışmasına katıldığınız ve katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederiz. Eğitimin bu son bölümünde sözü size bırakmak isteriz. Eğitimin kısa bir değerlendirmesini yaparken; eğitim süresince olumlu bulduğunuz “iyi ki” dediğiniz noktaları, geliştirilmesini düşündüğünüz “keşke” dediğiniz noktaları ve eğitime dair genel görüşlerinizi paylaşabilirsiniz.

Bu sırada, sizlerle chat kısmından paylaştığımız değerlendirme formunu da doldurmanızı rica edeceğim. Değerlendirme formu, geri bildirimlerinizi duymak ve eğitim içeriğini geliştirmek adına oldukça önemli. Hazırsanız söz almak isteyen başlayabilir.

Değerlendirme için az vaktiniz varsa böyle bir uygulama yerine ‘3 kelime’ gibi bir uygulama da tercih edebilirsiniz. 3 kelime uygulamasında, katılımcılar eğitime dair hissiyatlarını belirten üç kelime söyler.

Bu kitapçıkta yer alan eğitim çalışmalarının planlama ve uygulama aşamalarında, kolaylaştırıcıların aşağıdaki noktaları göz önünde bulundurması önem taşımaktadır.

öğrenme hedefleri: Öğrenme hedeflerini, yapacağınız oturumda dile getirilmesi, tartışmaya açılması gereken başlıklar olarak görebilirsiniz. Oturum esnasında tartışmaları yönlendirmek, konuları ve kavramları birbiriyle ilişkilendirmek için öğrenme hedeflerinizden faydalanmalısınız.

bilgi paylaşımı: Oturumların öğrenme hedeflerini anlamak, birbirleriyle ilişkisini kurmak ve bir bütün olarak ele alabilmek için bilgi notlarından yararlanabilirsiniz. Bu notlar, konuya ilişkin arkaplan bilgisi içermektedir. Bu bilgi notları, tartışmaları daha verimli hâle getirmenize, somutlaştırmanıza ve konuyu belirli bir çerçeve içinde sunmanıza yardımcı olacaktır. Bilgi notlarını okurken öğrenme hedeflerini de düşünmek gerekir.

yönerge: Öğrenme hedefleri ve arkaplan bilgisi hazırlandıktan sonra, bu bilginin paylaşımı ve aktarımında kullanılacak metotlar belirlenir. Her metot ancak belirli öğrenme hedefleriyle birlikte ele alındığında anlam kazanır. Yönerge ise, oturumda uygulanacak metodun katılımcılarla paylaşılacağı çerçeveyi sunar. Kitapçıkta yer alan yönergeler, kolaylaştırıcıların ağızından katılımcılara hitap edecek şekilde yazılmıştır.

tartışma soruları: Bu soruları kullanarak, katılımcıların kendilerini ifade edebilecekleri alanlar yaratabilirsiniz. Katılımcıların konuyla ilgili bilgi, deneyim ve fikirlerini paylaşması, öğrenme ortamını herkes için daha iyi hâle getirecektir.

Kolaylaştırıcı kimdir ve ne yapar?²³

Kolaylaştırıcının görevi, grubun belirli bir amaca yönelik görevlerini yerine getirmesine yardımcı olmaktır. Katılımcıların görevi ise, buldukları oturum, atölye ya da eğitim çalışmasının hedefine doğru hareket etmektir. Kolaylaştırıcı, grubun bilgi ve deneyimini de kullanarak, birlikte düşünme sürecini desteklemelidir.

Kolaylaştırıcı, katılımcılarının eğitim boyunca yaşadığı sürece odaklanmalı ve bu süreci izlemelidir. Katılımcıları eğitimin hedefleri doğrultusunda yönlendirmeli ama formel olmayan eğitimin katılımcı odaklı olduğunu da unutmamalıdır.

Bu noktada kolaylaştırıcı, eğitim çalışmasının öğrenme hedeflerine hâkim olmalı ve katılımcıları iyi dinleyip, doğru sorularla, konuya ilişkin bilgi ve deneyimlerinin bütün grup tarafından duyulmasını sağlamalıdır. Aktif dinleme ve doğru soruları sorma, bir kolaylaştırıcı için önemli becerilerdir.

Kolaylaştırıcı, katılımcıların öğrenme süreçlerini desteklemekten sorumludur.

Kolaylaştırıcı

- belirli bir amaca yönelik uygulamaları yaptırır,
- katılımcıların potansiyelini ortaya çıkarmaya çalışır,
- katılımcıların birbirini daha yakından tanımasını sağlar,
- katılımcıların birbirini anlamasına yardımcı olur,
- katılımcılar arasındaki çatışmaların çözümüne yardım eder,
- katılımcıları kendilerini ifade etmeye cesaretlendirir,
- eğitim ortamını ve zamanını düzenler.

Kolaylaştırıcı nelerden kaçınmalıdır?

- katılımcının söylediklerini düzeltmek, kendini ifade etmesinin önüne geçmek,
- grup çalışmalarına dâhil olmak,
- çalışma gruplarının karşılaştığı sorunları onların yerine çözmek,
- düşünceleri yargılamak ya da farklı düşünceler arasında birini haklı görmek,
- taraf tutmak,
- her soruya cevap vermeye çalışmak.

Eğitim çalışması öncesinde ve sırasında

- hazırlıklarınızı kontrol edin (salon, sandalyeler, hava, malzemeler vb.),
- programın üzerinden geçin (oturumlar, zaman planlaması vb.) ve özellikle hangi bölümde hangi hedefe ulaşmak istediğinizden emin olun,
- katılımı teşvik edin,
- katılımcıları farklı açılardan düşünmeye teşvik edin,
- katılımcıların kapsamlı çözümler aramasına destek olun ve bunu yaparken her şeyin siyah ya da beyaz olmadığını unutmayın,
- her oturumun hedefini birkaç kez vurgulayın; eğer katılımcılar bunu sizin yerinize yapıyorsa, onlara referans vererek tekrar edin.

Unutmamak gerekir ki, yaygın eğitim katılımcı odaklı ve ortaklaşmaya/uzlaşmaya, yeneden ve birlikte üretime dayalı bir yaklaşıma dayanır; kolaylaştırıcıların da bu yaklaşımı

desteklemesi gerekir. Bu yaklaşımı daha iyi anlamak ve desteklemek için aşağıdaki tabloda yer alan ‘yap’ ve ‘yapma’ları kullanabilirsiniz.

YAP	YAPMA
Katılımcıları görüş ve düşüncelerini dile getirmeye ve kendi deneyimlerinden konuşmaya teşvik edin.	Katılımcılardan gelen herhangi bir öneriyi yargılayarak değersiz kılmayın. “İşe yaramaz”, “alakasız” veya “saçma” gibi ifadeler kullanmayın.
Herkesin görüşlerini rahatlıkla ifade edebildiği, güvenli bir ortam yaratmaya çalışın. Karşılıklı saygı kültürünün oluşmasına çaba gösterin.	Grubun başkasını dışlama, görmezden gelme, yargılama veya saygısızlık etmesine izin vermeyin; bazı temel ilkeleri en başta oturtmaya çalışın.
Tartışmayı ve sorgulamayı özendirin; katılımcılar şüphelerini veya tereddütlerini ifade ederek öğrenirler.	Sunumlarınızı uzun tutmayın; bu, katılımcıların odaklanmasını zorlaştıracaktır.
Katılımcıların, ele alınan konular ile çevrelerinde gördükleri, yaşadıkları durumlar arasında bağlantı kurmasına yardımcı olun.	Ele alınan konuyla ilgili olmayan genellemeler yapmayın.
Katılımcıların, ‘yerleşik gerçekler’i sorgulamasına izin verin; bunu kendiniz de yapın.	Bir tartışmayı sona erdirmek için konumunuzu kullanmayın ve üstten konuşmalar yapmayın.
Katılımcılara karşı dürüst olun. Bu, katılımcıların size daha fazla saygı göstermelerini ve kendilerini daha rahat açmalarını sağlayacaktır.	Hâkim olmadığınız bir konuda ya da yanıtını bilmediğiniz bir soru karşısında “Bilmiyorum” demekten korkmayın.
Katılımcılara güvenin. Bazı yanıtları katılımcıların kendi başlarına bulmaları gerekebilir.	Katılımcılarla üstten konuşmayın ve onları zorla bir yere/konuya yönlendirmeye çalışmayın.
Katılımcıların önerilerini ciddiye alın. Katılımcılar kendilerini eğitimin öznesi olduklarını hissederseniz, dâhil olma olasılıkları yükselecektir.	Planlanan akışa ve içeriğe bire bir bağlı kalmanız gerektiğini düşünmeyin. Katılımcılar başka bir yöne hareket etmeyi tercih ediyorlarsa, bu tercihi gözardı etmeyin.

Katılımcılara hitap ederken doğal olun. Onlara kendilerini nasıl hissettiklerini, her şeyin yolunda olup olmadığını, herhangi bir ihtiyaçları olup olmadığını sorabilirsiniz.

Bazı katılımcıların görüşleri kaba veya düşüncesiz görünüyorsa pes etmeyin. Onlara başka bir bakış açısı göstermeye çalışın.

Katılımcılara eşit davranın; kendinizi onlarla eşit konumlandırın.

Katılımcıları dışlamayın. Katılımcıların neyi yapıp yapamayacakları konusunda varsayımlarda bulunmayın.

pratik bilgiler

Bu bölümde, kolaylaştırıcıların eğitim/atölye çalışması yürütürken kullanabileceği pratik bilgiler listelenmiştir.

- Ön hazırlığınızı iyi yapın. Kullanacağınız malzemeler, posterler, sunumlar vb. hazır olsun. Eğitimi ne kadar görsel bir hâle getirirseniz, hem siz hem de katılımcılarınız o kadar rahat eder.
- “Fikri olan var mı?” yerine “Fikrini paylaşmak isteyen var mı?” kalıbını kullanmaya özen gösterin. Herkesin konuya dair bir fikri olabilir; sadece, kimileri bunu o anda söylemek istemeyebilir.
- Sunumlarınızı bir araç olarak kullanın. Sunumu okumayın, kendi cümlelerinizle zenginleştirin. Sunumlarınız için hazırlanmış notlara mutlaka göz atın ve bu notların sunumun önemli bir parçası olduğunu unutmayın.
- Katılımcıların hepsinin, mümkün olduğunca eşit oranda söz almasını sağlayın. Bazı kavramları ve konuları ele almaya, sözü katılımcılara vererek başlayabilirsiniz. Ancak konunun fazla dağılmasına izin vermeyin ve sürenizi iyi kullanın. Uzayan tartışmaları, aralarda ya da eğitim çalışmasının sonunda ele alabileceğinizi unutmayın.
- Posterlerinize büyük harflerle ve okunaklı şekilde yazın. Eğitim çalışmasında ortaya çıkan posterleri salonda görünür bir yere asmaya çalışın. Yazmak için mavi ve siyah, işaretlemek için yeşil ve kırmızı kalemleri kullanın.
- Oturumlar sırasında kolaylaştırıcılar olarak aynı anda konuşmamaya ve söze çok fazla girmemeye dikkat edin. Bu sayede, katılımcılarınızın dikkatini çok fazla dağıtmamış olursunuz. Oturumu yürüten kolaylaştırıcı, sözünü bitirdikten sonra ekip arkadaşlarına “Eklemek istediğiniz bir şey var mı?” sorusunu sorabilir. Böylelikle,

oturumda eksik kalan ya da belirtilmesinin iyi olacağı düşünülen noktaları diğer kolaylaştırıcı dile getirebilir.

- Kolaylaştırıcılar olarak salonu verimli kullanın. Bunun için, salonu önceden görmek çok önemlidir. Salonun neresinde, hangi oturumu yürüteceğinizi, hangi bölümleri ne amaçla kullanabileceğinizi planlayabilirsiniz. Salonun temizliği ve düzeniyle ilgili olarak katılımcılarınızdan yardım isteyebilirsiniz.
- Çözümleme bölümünde
  - “Neler hissettiniz?” veya “Az önce neler oldu?” gibi sorularla, katılımcıların yaptıkları uygulama üzerine düşünmesini sağlayın (eğer bir uygulama yaptıysanız bu sorularla başlayın).
  - “Yaptığımız bu uygulama gerçek hayatta neye benziyor?” sorusuyla, katılımcılarınızla konuşmak istediğiniz noktaya doğru ilerleyebilirsiniz. Uygulamanın gerçek hayatla ilişkisinin kurulması size bazı kavramları tartışma ve açıklama fırsatı sunacaktır. Bu nedenle, bu soru üzerine olabildiğince çok katılımcıdan yorum almak önemli olabilir.
  - Uygulamanın gerçek hayatla ilişkisini kurup, oturumun kilit kavramlarını ortaya çıkardıktan sonra katılımcılarınıza “Peki, biz bu durumla ilgili ne yapabiliriz?” sorusunu sorabilir, katılımcılarınızdan öneriler toplayabilirsiniz.
  - Oturumda ele alınan kilit konular ve kavramlara dair bir özet yapabilirsiniz.
- Uygulamaya başlamadan önce yönerge verip herkesin ne yapması gerektiğini anladığından emin olun. Karmaşa oluşmamasına özellikle dikkat edin. Grup çalışmalarını sırasında grupların yanına uğrayın; yaptıkları çalışmalara dair geribildirim verip sorularını yanıtlayın.
- Çok sık soru sormayın; sorduğunuz soruyla ilgili söylenecekler bittikten sonra diğer sorunuza geçin. Fazla soru sormanız, katılımcıların kafasını karıştırabilir.
- Oturumlarınıza başlarken önceki oturuma referans verin. Kendi oturumunuzda ne yapacağınıza kısaca değinin.
- Çok fazla fiziksel hareket gerektiren uygulamalardan kaçının. Uygulamaları, bulunduğunuz salonun ve katılımcılarınızın özelliklerini göz önünde bulundurarak seçin.
- En az iki kolaylaştırıcı olduğunuzu unutmayın. Salonda birbirinizle göz teması kurabilecek şekilde konumlanın.

Eğitimlerinizde kullanacağınız yaklaşım, katılımcılarınız için kurguladığınız öğrenme ortamının önemli bir parçasıdır. Katılımcılarınız, ele almak istediğiniz konularda kendilerini daha rahat ifade edebilmek, birbirlerinden öğrenebilmek ve deneyimlerini paylaşabilmek için kendilerini rahat ve güvende hissetmelidir. Bunun için, öğrenme ortamının, hem eğitim çalışması öncesinde yaptığınız hazırlıklarla, hem de çalışma sırasındaki tavrınızla, katılımcı odaklı olmasını sağlamalısınız.

- 1 Yeni Bir Söylem Eğitim Kitapçığı'na bit.ly/YeniBirSoylemCevrimiciEgitim adresinden ulaşılabilir.
- 2 Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi Nüfus Bölümü, "International Migrant Stock 2019", https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationStock2019_TenKeyFindings.pdf
- 3 "200 milyon insanın 'iklim mültecisi' olacağı tahmin ediliyor", *Hürriyet*, 18.12.2019, <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/200-milyon-insanin-iklim-multecisi-olacagi-tahmin-ediliyor-41400321>
- 4 Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, "Bir Bakışta Eğilimler", <https://www.unhcr.org/tr/ilk-bakista-rakamlar-2>
- 5 Kitapçıkta yer alan 'yönerge' bölümleri ve sunum metinleri, kolaylaştırıcılara, içeriği katılımcılara nasıl aktarabileceklerine dair fikir vermek amacıyla hazırlanmıştır. Kolaylaştırıcılar bu bölümlerde önerilen her yöntemi uygulamak, her cümleyi bire bir kullanmak zorunda değildir. 'Kolaylaştırıcı için notlar' bölümünde, kolaylaştırıcıların rolü ayrıntılı olarak anlatılmakta ve önemli pratik bilgiler sunulmaktadır.
- 6 Yasemin İnceoğlu, "Tartışmalı Bir Kavram: Nefret Söylemi", *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar* içinde, der. Mahmut Çınar (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2013), s. 75-95.
- 7 <http://hrantdink.org/tr/asulis/faaliyetler/projeler/medyada-nefret-soylemi>
- 8 Tırşe Erbaysal Filibeli, *Asulis Dil, Diyalog, Demokrasi Laboratuvarın Raporu* (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2016), s. 9.
- 9 Melek Göregenli, "Nefret Söylemi ve Nefret Suçları", *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar*, ed. Mahmut Çınar (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2013), s. 57.
- 10 a.g.y., s. 58.
- 11 a.g.y., s. 59.
- 12 Tırşe Erbaysal Filibeli, a.g.y., s. 9.
- 13 a.g.y.
- 14 Yasemin İnceoğlu, a.g.y., s. 76.
- 15 *Hate Speech 'Explained': A Toolkit* (Londra: Article 19, 2015), <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/38231/'Hate-Speech'-Explained---A-Toolkit-%282015-Edition%29.pdf>
- 16 Ayrımcılık yasağı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle getirilmiştir ve sözleşmenin 14. maddesini ve 12 no'lu ek protokolünü içerir.
- 17 Ulaş Karan, "Nefret Söylemi ve Yakından İlişkili Diğer Kavramlar: Ayrımcılık, Nefret Suçu ve Hakaret", *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar* içinde, der. Mahmut Çınar (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2013), s. 70.
- 18 Hollanda Ceza Kanunu, Madde 137 c. Aktaran Yasemin İnceoğlu, a.g.y., s. 82.
- 19 Ulaş Karan, a.g.y., s. 64.
- 20 Yasemin İnceoğlu, a.g.y., s. 79-80.
- 21 İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) Türkiye Raporu (Strazburg, 2016).
- 22 Yasemin İnceoğlu, a.g.y., s. 91.
- 23 Sabine Klocker, *Manual for facilitators in non-formal education* (Strazburg: Avrupa Konseyi, 2009), <https://rm.coe.int/16807023d1>
- 24 Ellie Keen ve Mara Georgescu, *Bookmarks: A Manual for Combating Hate Speech Online Through Human Rights Education* (Ukrayna: Avrupa Konseyi, 2016), <https://rm.coe.int/168065dac7>

Tüm eklere şu adresten ulaşabilirsiniz: bit.ly/YeniBirSoylemCevrimiciEgitim

EK 1 - Sunum ('Ayrımcılık')

EK 2 - Nefret söylemi posterleri

EK 3 - Sunum ('Söylem, Ayrımcılık ve Mülteciler')

EK 4 - Alternatif söylem posterleri

EK 5 - Alternatif söylem posterleri örneği

EK 6 - Zoom kullanım kılavuzu

EK 7 - Eğitimde rol dağılımı

EK 8 - Ön değerlendirme formu

EK 9 - Eğitim formu

© HRANT DİNK VAKFI YAYINLARI, 2021

Bu kitapçık, bir arada yaşamı tehdit eden ayrımcı söylemlere ve nefret söylemine karşı alternatif, çoğulcu, yeni bir dil üretimine katkıda bulunmak için hazırlandı. Yaygın eğitim yöntemleriyle tasarlanan Yeni Bir Söylem Eğitimi'nin uygulama kılavuzu olan kitapçıkta, bu eğitim çalışmasının hedefleri, programı, yöntemleri ve materyalleri sunuluyor. 'Ayrımcılık', 'göç' ve 'söylem' temalarına odaklanan üç ana bölümden oluşan Yeni Bir Söylem Eğitimi, mültecilere dair önyargıları ve yanlış bilgileri sorgulamayı, toplumsal kutuplaşmanın giderilmesine katkıda bulunmayı, bu konudaki farkındalığı güçlendirmeyi ve birlikte yeni bir dil kurmayı amaçlıyor.

Bu yayın Avrupa Birliği'nin maddi desteğiyle hazırlanmıştır. İçerik konusunda sorumluluk tamamen Hrant Dink Vakfı'na aittir; yayın, Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.